



---

---

## Публікації

---

---

Ігор Яр. ЧУДІЙОВИЧ

### ЛЮБИ І ЗНАЙ СВІЙ РІДНИЙ КРАЙ: КРАЄМ ОКА ЗАГЛЯНЕМО В ІСТОРІЮ

*Праця і честь є батьком доброї слави —  
Laborbonaefamaeqloriaequepaterest  
Richardbar. Groedel*

Матеріали ознайомлюють з унікальним джерельним ресурсом, в якому задокументована історія ведення лісогосподарської діяльності на Бойківщині. Публікації пам'ятки передують дослідження про звіринець, заснований у с. Підгородці Сколівського р-ну К.-С. Петруським, власником великих маєтків в цьому масиві Українських Карпат. Головним носієм відомостей про мисливство у другій пол. XIX ст. є о. Михайло Ревакович, автор зошитів «Оповідей про ведмедів», та двох зошитів «Спогадів». У цих матеріалах наводяться цінні для етнографічної науки відомості про традиційні способи ведення господарювання та полювання на цих теренах.

**Ключові слова:** мисливство, полювання, звірина, ведмеді, ліс, лісництво, о. М. Ревакович

---

© І. ЯР. ЧУДІЙОВИЧ, 2014

ISSN 1028-5091. Серія історична. № 1 (115), 2014

Відомий краєзнавець, багаторічний дослідник історії Сколівщини, сколівчанин Ігор Ярославович Чудійович нещодавно видав невеличку книжечку, в якій зібрав більше десятка статей «До історії мисливства та рибальства на Сколівщині», для широкої читацької аудиторії. Без сумніву, ця ілюстрована книжечка одразу викликає жваве зацікавлення, адже у ній — захоплююче минуле аматорів мисливського господарства та рибальства, їхні найцікавіші трафунки на полюванні, вдалі трофеї, описи картин природного світу, пережиті емоції на полюванні, непізнана краса Карпат, а також духовна глибина взаємодії флори і фауни нашого неповторного мальовничого краю. Ось як пише автор: «Історія написання цієї книги зовсім проста. Це бажання висвітлити сторінки історії мисливства та рибальства. Поштовхом до цієї праці стала щира любов до рідного краю, до наших Карпат, до її природи. Нехай це буде перша спроба, ще не так вдосконалена, але вона несе в собі прекрасні описи природи наших величних Карпат». Варто додати також, що окрім цього в книжечці є також закладений багатющій історичний пласт різноманітних аспектів життєдіяльності бойків кінця XIX — початку XX століть. Зокрема, друковане видання тонко передає реалії лісогосподарювання, мисливства та рибальства того часу. Ось про що йдеться в статті «До історії мисливства та рибальства в Сколівських Бескидах»:

Мисливське господарство до 1939 р. велося в рамках ведення лісового господарства приватних лісів баронів Гроєделів та інших землевласників. Існувала єгерська служба. Найпопулярнішим було полювання на оленя на реву, на яке приїжджали багаті люди, туристи з Європи. В лісах була відповідна мережа мисливських будинків, створено серпантинні доріг, промарковані стежки. Єгерська служба була добре підготовлена, але, поряд з тим, існувало браконьєрство.

Карпатські мисливські терени, особливо в середині вересня, та риковиська оленів відвідувало багато мисливців з усієї Європи. Один з кращих мисливців континенту — князь Ліхтенштейн, який заплатив графу Скарбку 5 тисяч крон у рік за право полювання, після трьох експедицій до Африки та двох до Індії сказав, що вище цінують риковисько оленів в Карпатах, ніж полювання на тигра в Індії.

У мисливському світі славилися трофеї наших гір. У 1890 році «цвяхом» Віденської виставки була колекція з 11 рисей, убитих у Спасі 1889 р. графом Во-

дзіцьким. Головною атракцією Віденської виставки 1910 р. стали дві пари рогів оленів, що зчепилися під час поєдинку і померли з голоду.

1971 р. на 1-й Всесвітній виставці мисливства в Будапешті черепи ведмедів з мисливського господарства «Майдан» отримали золоту та срібну нагороди, а рисі — бронзову.

Розведення оленів на Сколівщині почалося графом Потоцьким, який придбав 1000 га земель, на яких почав розводити цю благородну тварину. Оленячий промисел зіграв фатальну роль для фауни Сколівщини, оскільки призвів до винищення хижих звірів. Лише у 1888 р. було убито 76 рисей і 57 вовків. Про кількість оленів на Сколівщині свідчить той факт, що воюючі армії у 1914—1915 рр. «з'їли 3 тис. рогачів та 1 тис. серн». Ешелони з оленячим м'ясом відправляли в Росію. Усього за підрахунками, під час 1-ї світової війни загинуло 7 тис. оленів. Цікаво, що найменше потерпіли олені в Сможе, оскільки за ними наглядав лісничий Гальчинський. Завдяки йому з 1 липня 1917 р. полювання було заборонено протягом п'яти років. Це перший вердикт щодо захисту тварин у Карпатах. У 1920 р. було заборонено полювання на ведмедя, а з 1931 р. під охорону взяті чорні лелеки. Традиційно у Карпатах охоронялися орел, сокіл, і крогулець. Відгомін старої заборони на їх полювання є переказ про вимирання роду Гербуртів у 1645 р. після убивства Іоаном-Левом Гербуртом орла в садибі.

Збереглися дані про відстріл дичини з 1930 р. в Сколівському скарбі баронів Гроєдель. Загалом було впольовано 16 оленів, 16 серн, 13 старих ланей та 4 молоді лані, 38 диких свиней, 58 зайців, 5 рисів, 2 вовків, 13 лисів, 7 норок, 9 куниць, 5 лісових котів, 2 орлів, 8 яструбів, 3 глухарів, 25 рябчиків, 10 перепелятників та 233 види інших птахів. Крім того, вовки загризли одну лань, вбито 8 бекасів, 21 бродячого пса та 12 котів.

На Сколівщині розвивалося також повною мірою і рибальство. Карпатські ріки славилися на усю Європу багатством видів риб. Ще відомий природодослідник Габріель Рочинський (1664—1737) у своїй праці «*Historia naturalis curiosa Regni Poloniae*» писав про наявність у річках Стрий стерляді, а в Дністрі — вирозуба та підуста.

Перше форельне господарство Карпат виникло у Болехові у 1890 р. Розплідник форелі на Панасівці, при гирлі потоку Нижній Хоменець, було збудо-

вано 1908 р., другий — у Гребеніві. У ріки Сколівщини вони випускали щорічно до 20 тис. рибин. Перша світова війна вщент винищила шляхетні види риби — форель, піра, головача.

Риболовецькому господарству баронів Гроєдель належали п'ять рибачьких ревірів, розташованих у 28 селах Сколівського повіту, їх творила річка Опір на усій довжині від джерела до гирла разом з різними допливами і частина ріки Стрий вище і пониже гирла Опору. Довжина берегів з обох сторін має 402 км. В т. ч. власних — 120 км.

Риболовецькі терени, представлені гірськими водами, були ідеальними для розвитку лососевих риб. Щодо якості зарибнення терен поділявся на три частини. У найвищій частині водився виключно пструг (форель). В гірській частині р. Головчанки знаходилися в невеликій кількості раки, які не відіграють ніякої ролі в рибному господарстві.

Ріки і потоки були багаті на різного роду корми, тому риба швидко росла. Так, в окремих випадках ловилися пструги понад 3 кг і довжиною до 80 см, дуже часто пструги — понад 2 кг і 60—70 см довжини.

Рибна господарка велася переважно в «спортивних» цілях, а тому великих виловів не було. Не має відомого докладного річкового відлову, однак він перевищував 300 кг риби, в т. ч. 50 відсотків форелі. Для зарибнення і утримання рибостанів на високому рівні був інкубатор риби в Гребеніві, що давав в рік біля 100 тис. малька форелі, якого випускали у верхній течії допливів Опору. Інкубатор мав відповідну апаратуру, обладнання і басейн для утримання пструга та штучного запліднення самок, інкубації і транспорту малька, сітки для відлову риби. При такому стані господарки, зрозуміло, що ріки були дуже зарибнені і притягали різних шкідників, як дво-, так і чотириногих. Найголовнішим шкідником є людина, яка ловить рибу за допомогою різних пристосувань. Катастрофічно низький рівень води у 1930 р. призвів великою мірою до значного ушкодження рибостанів річок Сколівщини.

Риболовство в маєтках баронів Гроєдель в Сколівських Бескидах підпорядковувалося відділу лісової дирекції краю і охоронялося його органом — присяжним ловецько-рибальськими охоронцями в кількості 80 осіб.

У наступному блоці статей йдеться про риковиська благородних оленів на Сколівщині перед Пер-

шою світовою війною, опісля неї та в період до середини ХХ століття. Підготували ці хроніки в свій час Петро Зелеський, Ян Марцінків, Рудольф Ваццик та Зігмунд Гронцевіч. Автор книжки Ігор Чудійович постарався відшукати всі ці дані в архівах та видати їх в цьому друкованому виданні. Всі вони чітко фіксували процес виникнення лісопромислової господарки на теренах Сколівщини та мисливства й риболовства. Також у своїх працях вони відслідковували кількісну таблицю дичини, яка мігрувала горами. Зокрема, в статті Петра Зелеського «Риковиська благородних оленів на Сколівщині перед Першою світовою війною» детально розказано про існуючу популяцію королівського звіра — благородного оленя, її втрати в роки війни та відновлення опісля неї:

Перед Першою світовою війною в околицях містечка Сколе виходило на риковиська, чи брачні ігри, 550 биків благородного оленя. 1921 р. їх було чути — 97, а в 1937 р. близько 300. Відновлення популяції королівського звіра перервала Друга світова війна. Містечко Сколе, яке належало князям Любомирським, розміщене в гірській місцевості, в долині річки Опір, в українських Карпатах. Ці землі 1886 р. були куплені Германом Гроєделем та Вільгельмом Адамом Шмідтом у графа Кінського і стали власністю фірми «Брати барони Гроєделі і Компанія». Маєток обіймав площу 64 тис. моргів, з яких близько 55 тис. моргів займали ліси, а решта припадало на рілничі ґрунти та землі під будівлями. Нові власники були ризикованими і практичними людьми в питанні експлуатації деревини. Добрій експлуатації лісів сприяв сплав лісу по річці Опір та її притоками, вузькоколійна залізниця довжиною 40 км та три великі парові тартаки. Три брати: Річард, Бернард, Альберт Гроєделі були євреями, нащадки яких походили з Фрідберга (Німеччина), а батьки з Марамарошзігета (Румунія), стали «приятелями» нашого бойківського краю. Заможні та впевнені, вони принесли в наші «необжиті» гори, нову «промислову» культуру і величезний розмах господарювання. Вони створили риболовецьке господарство в Гребенові, де вирощували форель, збудували вузькоколіїну залізницю, змоторизували фабрику меблів, збудували лікарню, будинки для своїх робітників, електрифікували усю околицю. Одним із їхніх найбільших захоплень було мисливство.

Шість ревірів (ділянок) по 10 тис. моргів склали цілісний лісовий ареал. В кожному ревірі була побудована відповідна колиба з кухнею, пивницею для схрону в літній період продуктів (впольованого звіра) та туалетом. Підхід звірини до колиб був чутний з усіх сторін, чому сприяла ціла задумана система оповіщень, навіть вмонтованих у стінах колиб. Координація полювання, відбір та переказ повідомлень між ревірами відбувалися за допомогою дротового телефону. Фірма «Брати Гроєделі» мала власний оркестр, яким керував Бандурович, який при різних великих святах та репрезентаційних полюваннях демонстрував свій широкий репертуар, а також «мисливські сигнали». В День Свята лісу її головним музичним твором був — «Пошта в лісі».

Читач наш уже збагатився цікавими історичними фактами з минулого Сколівщини. Упорядник книжки «До історії мисливства та рибальства на Сколівщині» І. Чудійович вишукав ряд цікавих даних з мисливської хроніки Сколівщини. Так, у статті І. Великого «Галицькі натуралісти — Станіслав-Костянтин Петруський» є розповідь про діяльність великого звіринця у с. Підгородді, заснованого у 1811 році. Подаємо уривок з цієї статті.

Без сумніву, найгучнішу славу здобув свого часу звіринець у с. Підгородді Сколівського району, заснований Костянтином-Станіславом Петруським (1811—1866 рр.). Він народився, жив і працював у Підгородцях, зробивши це село відомим у цілій Європі. Родина Петруських володіла маєтком на Сколівщині, до складу якого, крім Підгородців, входили Ямельниця, Сопіт та Урич. Батько Костянтина Петруського збудував у Підгородцях гуту, вапнярку і цегельню, а також запровадив чотири ярмарки в рік, чого не було навіть у містечку Сколе. Ним же був закладений невеличкий звіринець в селі Ямельня, опис якого не зберігся. То ж не дивно, що Костянтин ще змалку захопився природознавством. З 19-річного віку він розпочав переписку з найвідомішими зоологами Європи, зокрема з Альфредом Бремом, яка тривала до 1848 р. і нараховувала 3 томи по 600 сторінок кожен. Після закінчення Болонського університету Костянтин Петруський разом із ботаніком Олександром Завадським представляли Галичину на європейському з'їзді натуралістів у Відні (1832 р.). Саме піс-

ля з їзду у Петруського зародилася ідея створити свій знаменитий звіринець у Підгородцях, який згодом став найбільшим центром зоологічних досліджень у всій Австро-Угорщині.

Площа звіринця становила близько 11 га, розкинувся він біля лісового урочища «Соколе». Тут упродовж 16 років утримувалось 500 тварин і птахів різних видів, зокрема рідкісні екзотичні папуги з Африки та Амазонії, багато з яких могли розмовляти. Сучасники згадують про пару журавлів, які були настільки прирученими, що вільно гуляли по парку, а куніці та борсуки бігали за господарем, як собаки. У звіринці Петруського вперше у неволі (1843 р.) розмножилися карпатські бурі ведмеді, а дещо раніше — у 1838 р., дикі голуби-гривачі. Цей факт був зафіксований Альфредом Бремом у одній з його праць, оскільки розмноження у неволі цих птахів не могли добитися кращі зоологи Берліна і Парижа. Серед мешканців звіринця згадуються також антилопи, бобри, сарни, їжаки, рисі, дикі коти, лисиці (7 видів), вовки, видри, білки, ховрахи, дикі свині і навіть кроти. Але найбільшою атракцією звіринця був 24-річний крук, що розмовляв кумедним польсько-українським суржилом. Він вважав себе головним з-поміж інших птахів, давав їм різні розпорядження, замовляв собі каву, фамільярно кликав господаря по імені, а коли мав поганий настрій, то називав його занудою.

Підгородецький звіринець припинив своє існування 6 січня 1848 р. внаслідок пожежі в ніч на Різдво. Звіринець та деякі інші будівлі, що належали Петруському, згоріли. З усієї звірини врятувати вдалось лише пару голубів-гривачів. Уціліла також частина наукової бібліотеки із 800 книг, ентомологічна колекція з 6 тис. комах, а також декілька опудал карпатських ведмедів (все це стало власністю варшавського Оссолінеуму).

Петруський був у розпачі, він навіть хотів продати маєток і емігрувати до Бразилії, однак знайшов у собі сили і упродовж десяти наступних років писав наукові праці за результатами багаторічних досліджень. Найвизначніша з них — «*Historia naturalna zwierzat ssacyh dzikih galicyjskich*», написана у 1852 р. і у якій міститься детальний опис понад 60-ти видів тварин Східних Карпат [4].

*Підготувала Тетяна ЗІНКЕВИЧ*

## «ВСЯЧИНА ПРО МЕДВЕДІВ» О. МИХАЙЛА РЕВАКОВИЧА ПЕРЕДМОВА

Більше п'ятнадцяти років тому мені до рук потрапив зошит 2 з 1945 року спогадів — «Всячина про медведів» о. Михайла Реваковича з Волосянки, відомого в тогочасній Європі мисливця по його славних трофеях. Вже зараз, з плином часу, не можу пригадати деталі, точніше, хто мені його дав, але це, швидше, був пан Михайло Луцик, що родом з Волосянки, з яким я приятелював ще з того часу, коли до нього боялися ходити інші, бо приїхав він із заслання, а в радянський період це переслідувалося. Дуже шкода, що пан Михайло помер, він би міг ще на багато моїх запитань дати відповідь, прояснити все те, що в мене зібралось, міг би назвати людей, назви урочищ, де проходили полювання, події, інше.

Але доля розпорядилася так, що зошит цей залишився в мене цілим, не пропав і я його не викинув. Підсвідомо я таки думав, що віднайдуться інші зошити, і тоді можна буде звести усі історії воєдино та видати гарну та неперевершену книгу спогадів про мисливські історії. З цим бажанням я жив, працював, збирав усілякі матеріали, світлини, та мріяв, що прийде час, і я зможу все ж таки видати їх окремою книгою.

В один час, коли п. Олексій Треніч випускав лісову газету «Сколівські Бескиди» Сколівського і Славського ДЛГ, я дав йому цей зошит. Так «Всячина про медведів» вперше побачила ширший світ. Пізніше цей зошит я показував та розповідав його невідому та коротку історію п. Ігору Шидловському — директору Природничого музею, науковцю біологічного факультету Львівського університету ім. Івана Франка. Він запропонував мені залишити цей зошит в музеї, але я відмовився. Тоді ще не йшлося про створення історико-краєзнавчого музею в Сколе, як тепер, коли пишу ці рядки. Проминали роки...

Тільки 2010 рік став знаменним для мене. 7 серпня ц. р. у Львові у Шевченківському гаю відбулася 1-ша Міжнародна мисливська виставка. За тиждень перед тим я зустрівся з моїм давнім товаришем зі Стрия п. Романом Туром — невтомним бджолярем та дослідником, громадським діячем Стрийщини, видавцем книг та дуже порядним чоловіком. Розповів йому про зібрані на той час матеріали по історії мисливства на Сколівщині, старі світлини. Отож він



запропонував мені видати невелику книгу, тобто став моїм меценатом, за що я висловлюю йому дуже велику вдячність. Його наполегливість, трьохденна гра та часу та ресурсів при двох невдачах змонтувати весь матеріал, та мої переживання створили невелику книгу — «До історії мисливства та рибальства на Сколівщині», в якій я подав зошит 2 «Всячина про медведів». Так цей матеріал другий раз дістався більш широкого читача, мисливців та краєзнавців України. Книжка «засвітилася» на самій Першій міжнародній мисливській виставці у Львові. Це було сповнення моєї мрії, за яку я дуже дякую Господу Богу.

Хочу передати читачеві, що є певний секрет в добрих діяннях. Якщо людина дуже захотіла, носить в собі мрію, йде твердо до неї, добре і самовіддано на це працює, то тоді ця мрія збувається. Не дарма колись гаслом братів баронів Гроделів були слова — «Праця і честь є батьком доброї слави».

Так от, зовсім недавно, 13 грудня цього року передзвонив мені п. Роман Тур зі Стрия і сказав, що його брат п. Ярослав Михайлюк знає жінку, яка працювала в Стрийському краєзнавчому музеї і має зошити Реваковича. Пройшло декілька днів. Була організована зустріч, і ця пані Богданна Фур розповіла мені, що всього зошитів було чотири, п'ятий, писаний німецькою мовою, був перекладений на українську, а шостий писаний українською. Його потрібно передрукувати, бо записи, писані чорнилом в 1947 році, вицвіли і їх майже не видно. Де ще два зошити, які вони за нумерацією і чи вони зберігаються в Стрийському краєзнавчому музеї, ще потрібно вяснити.

Продовжуючи пошук зошитів, а це не давало мені спокою, виринули ще нові прізвіща — це о. Ільницький та п. Бородавка, обоє стріяни. Останній розповів, що зошити ще можуть бути в дітей — Ірини та Богдана, покійного уже п. Юрія Бородавки, а може ще в одного пана, що живе на вул. Шумлянській в м. Стрию.

Можливо, що вони збережені. Це дало б можливість звести їх усіх воєдино. Зрештую, не відомо взагалі, скільки тих зошитів було. Знаємо з них та слів, які вкалав в них о. Михайло Ревакович, що частина тих зошитів в ці важкі часи була знищена, пізніше знову він їх відновлював. Цю їх писала в піддиктовку Грушка (помічниця отця). Відомо також, що їх, певно, було шість, бо в моїх руках є 2-й, тепер уже 5-й та 6-й.

Тепер я почав проводити свої власні дослідження щодо пошуків тих зошитів. Виключаю зі списків наступних осіб, які могли би мати ці зошити, бо мав з ними розмову, а саме — п. Ярослава Дяківа зі Стрия, п. Лесю Сопотух зі Сколе (де б могли зберігатися зошити, бо їх родич, покійний п. Б. Сенів, був великим українським патріотом і залишив по собі гарну бібліотеку), п. Василя Семена зі Сколе, який забрав по смерті усю бібліотеку п. М. Луцька, подружжя Соколів (науковців), родаків з Волосянки, що працюють в Інституті народознавства НАН України у Львові, Сокол Ярославу Василівну, керівника фольклорного ансамблю «Феся» з Волосянки. Одну надію маю, і вона надає мені натхнення, що зошити зберігаються в Стрийському краєзнавчому музеї і я буду мати змогу побачити їх, опрацювати та видати гарну та неповторну книжку [3].

Ігор Яр. ЧУДІЙОВИЧ —  
Сколе — Бойківщина

## ОПОВІДІ ПРО ПОЛЮВАННЯ РЕЦЕНЗІЯ

Нещодавно у стрийській друкарні «Рій» вийшла друком книжка «Оповіді о. М. Реваковича про полювання на Сколівщині». Сколівчанин, самобутній краєзнавець Ігор Чудійович давно плекав надію видати книгу про полювання. Зібрав чимало цікавих матеріалів про отця Реваковича, який мешкав у Волосянці. Особливо цінними виявилися його зошити про полювання на ведмедів, в яких вміщено розповіді не лише про мисливців, а й про цікавих людей Галичини, священників, письменників, лісничих, баронів, простих селян. Йдеться про побут та культурно-освітні заходи в гірському краї.

Книжка складається з кількох розділів. У передмові йдеться про тих людей, завдяки яким було віднайдено зошити о. Михайла. Другий розділ «Про отця Михайла Реваковича» (автор О. Треніч) знайомить читача із заслуженим родом Реваковичів та самим отцем, який здобув освіту у Віденській духовній академії, про те, як по її завершенні одружився з Ольгою Охрімівич та отримав парафію в селі Волосянка. Був добрим душпастирем, начитаним, інтелігентним і знаючим чоловіком. А ще є згадки, що волосянський парох був фізично здоровим, сильним. Родина Коруд за 18 волів купила до церкви 25-кілограмове Євангеліє.

Тільки отець Ревакович міг з ним правити Службу Божу. Окрім душпастирської роботи, він підтримував у селі позичкову касу, керував церковно-просвітницьким хором, мав велику господарку. Вільний час душпастир присвячував мисливству. Був добрим знавцем мисливської справи, розумівся на зброї. Отож, особливо захоплюючими в книзі є розповіді про ловецькі трофеї славного мисливця — розмаїті роги, ведмежі, лисячі, кунічі шкури... Свої мисливські експонати навіть виставляв на першій світовій мисливській виставці у Відні (1945 р.) і отримав високі відзнаки.

Не лише мисливців, а й багатьох читачів особливо зацікавлять розділи книжки «Оповіді про ведмедів» («Всячина про медведів», зошит 2), «Спогади М. Реваковича з Волосянки» (зошит 5), «Спогади М. Реваковича» (зошит 6)...

Важкою була старість о. Михайла. Осліп, жив у голоді і холоді. Його вигнали з резиденції, отож доживав віку в злиднях у старенькій хаті Орищиних, де й помер у 1950 р.

Книжка «Оповіді о. М. Реваковича про полювання на Сколівщині» є досить цікавою. Завдяки ентузіасту Ігорю Чудійовичу повертаються із забуття надбаня нашої минувшини, відкриваються цікаві сторінки історії. Допомогли здійснити добру справу — видати книжку про мисливство Роман Тур зі Стрия та Роман Серкіз зі Львова.

*Світлана СНИГУР*

Багатотомна історія наших Карпат таїть в собі чимало невідомих подій. Заглянути краєм ока в припорошене минуле нашого краю вдається не так часто. Надто мало збереглося писемної інформації. І все ж окремі перлини минувшини, які по праву можна так називати за їх безцінність, завдяки справжнім патріотам з'являються на світ Божий, проливаючи світло на забуті дні.

Один з таких матеріалів потрапив до редакції газети «Сколівські Бескиди» за допомогою нашого крайнина, лікаря зі Стрия Ярослава Дяківа. У звичайному учнівському зашиті з 1945 року містяться спогади мисливця про лісове життя початку нинішнього століття. На титульній сторінці лише заголовок «Всячина про медведів. Зошит 2». Поряд олівцем дописано 1945, і жодних слів про автора. Але завдяки спільним старанням краєзнавців Я. Дяківа, І. Чудійовича, М. Луцка нам вдалося достеменно встановити, що в

цьому зошиті знаходяться спогади отця Михайла Реваковича з Волосянки, званого в Європі мисливця. Невідомо лише, чи писав їх сам Ревакович, чи хтось під його диктовку. Звичайно, експерти могли б проаналізувати відповідність почерку, бо в церковних книгах збереглися власноручні записи отця. На перший погляд почерк збігається, але мемуари написані уже в радянському зошиті, ймовірно у 1945 році, коли отець Михайло був уже сліпим. Як свідчить акт про смерть, М. Ревакович «від 1930 р. осліп і був сліпим до останнього дня 1950 р.». Згідно з церковними книгами останній запис ним зроблено в жовтні 1931 року.

Так чи інакше, поважний крайнин залишив на землі історичний спогад, донісши до нашого часу цікаві відомості про фауну, мисливство та життя гірського люду майже 100-річної давності [3].

*Олексій ТРЕНИЧ*

## **о. Михайло РЕВАКОВИЧ**

### **ЗОШИТ 2 «ВСЯЧИНА ПРО МЕДВЕДІВ»**

#### **ОПОВІДІ ПРО МЕДВЕДІВ**

...Не все безкровно трапляються стрічі людей з медведями. У Славску коло каміньолома низше села напала була медведиця, що мала одно молоде, на жінку побережника, що збирала гриби, побила дуже груди і покусала рама і руку. Поранену жінку відвезли до шпиталю, де гоїлася через цілий місяць.

В Головецьку напала медведиця, що мала двоє молодих на двоє грибарів і обох покалічила.

В Сенечові убив медвідь тітку Івана Гаврилового, побережника, що зі мною ходив на підходи оленів. Як тота жінка погинула, ніхто не знає, бо свідків не було, а муж її доперва при помочи домашнього пса найшов свою жінку в лісі дуже подрапану пазурами медведя із перекушеним горлом і шиєю.

Тепер оповім, як нераз дуже дорого мусять платити верховинці за свій пісний вівсяний оципок. Господар в Нижній Рожанці Василів мав свою хату і ґрунт над потоком Кривий недалеко Вишної Рожанки. Єго поле всунулося у скарбовий ліс і творить хребтик, що має спад на два боки. В році 1925 зорав він оба збіча свого поля і засіяв всьо вівсом. Тому що з одного боку єще від першої світової війни було багато дротяних запор, тож Василів тим дротом обгородив цілу часть свого

поля, яка всувалася в ліс. Єго дротяний пліт складався з 4, а місцьома із 5 дротами. Близько був воєнний рів. Медвідь кинув чоловка в рів, а що се було при самому лісі, там лежало много лому і галузя, медвідь тим рішом приметав Василева та забрався в ліс. Сильна природа того селянина учинила, що він отямився і пізнав, що при нім медведя нема, тож при помочи колін і одної цілої руки помалу видобувся з-під наметаного на него лому, виліз із на тім місце не дуже глубокого рова, та так рачкуючи дістався поза дротами до своєї загороди і так доліз аж до верха хребтика, та ще мав силу кликнути: «Жінко ходи дивися на мою смерть», і потім знова зомлів. Жінка почула той крик, прийшла на вершок, а увидівши так страшно роздертого мужа, думала, що він вже мертвий, побігла скоро по сусідам, щоби помогли принести помершого до хати.

Люди забрали сани, витягнули на вершок, положили на них як ся здавало мертвого і привезли до хати. В хаті Василів ще раз отямився. Оповів присутним як стрітився з медведем і що він з ним робив.

Добрий сусід Васильова поїхав своєю фірою по священика і о. Юліян Галькевич приїхавши, заосмотрив умираючого Св. Тайнами. Другий післанець повідомив про се нещастя солтиса в селі і управителя лісництва Каричека. У управителя був тогди на вакаціях товариш Богдана Каричека медик Пулюй. Лісничий попросив п. Пулюя, щоби той пішов оглянути раненого і якби можливо, якнайліпше забандажувати.

Пулюй і Богдан взяли з села ще 2 господарів, що в війську служили при санітетах і пішли до хати Васильова. Стан недужого був страшний. Через роздерті ребра мож було добачити рух легенів, котрі закривала лише одна оболонка. Бандажів ніяких не було, тому раненого обвинули полотном і так само завинули розтрощену руку. Менші рани позаливали оквитою і олійом та наділи на раненого цілу одежу. Солтис виладив фіру і 2 людей, що мали раненого відвезти до Львова до шпиталю. Та нещасливий мученик в дорозі між Николаєвим і Пустомитами віддав Богу душу. В Пустомитах на стації Васильова виладовали ітам на парохіяльнім кладовищі его похоронили.

Я описав той страшний случай точно, щоби наші ловці пізнали, що з медведями треба дуже обережно поступати. А компетентна влада нехай знає, що не повинна верховинських селян лишати без всякої помочи під час боротьби о хліб насущний. В першій світовій війні медведі в горах научилися їсти поляглих вояків. Під



Мисливці — («Вуйко», Теодор, Едуард Табрський, Алфред Хаусслер — власник пили в с. Опорець, Якоб Метцлер, стоїть в рясі з рушницею о. Михайло Ревакович з Волосянки). Листівка датована кін. XIX — поч. XX ст. Оригінал світлини зберігається в Українському Центрі народної культури — «Музеї Івана Гончара» м. Київ

час моїх полювань на оленів в роках 1915 і 1916 і навіть ще 1917 я находив кільканадцять гробів розбитих, з котрих медведі повитігали трупів. Звичайно видно було людський хребетний стовб, якого медведі здаєся не могли погризти, і трохи подертої зігнилої одежі. Медвідь, що замордував Васильова, належав видко до тих труподів, бо хотів з Васильова приладити собі печеню, коли від колиби зотягнув его аж у воєнний окіп і там его приметав ломом. В яких 40—50 років почали деякі Галицькі ловці приваблювати медведів стервою. Я думаю, що се є зовсім невідповідний спосіб до гарного полювання. Сей спосіб псує цілу природу медведя. Медвідь, що з природного Богом даного ему права має зимою спати, через приваблювання его стервою не спить, не йде до баври і попросту мучиться. Бо раз дістає аж занадто доста стерви, а відтак через много днів не дістає зовсім нічого. Скажуть може ті ловці, що нехай медвідь в такі пісні і голодні дні уполює собі сам дещо. Я їм відповім, що власне тому дав Господь Бог зимовий сон медведєви в баврі, щоби він не потрібовав зимою полювати. З досвіду знаємо, що взимку всяка звірина хорониться так, щоби якнайменше була наражена на переслідування хищних звірів. Один вовк видержує добре зиму і добре під час неї маєся, та медведєви так нещаститься, як вовкови.

Я є тої гадки, що як Галицькі ловці ще яких 20 років так пополюють, то певно в дальшій часі не стане медведя в Карпатах, бо новочасні медвежі ловці із смerek їх в части вистріляють, а в части медведі самі витруються затроєною для вовків стервою. А в





о. Михайло Ревакович, с. Волосянка — 1925 р. (фото з особистого паспорта)

решті вигинуть від куль вадасів і так мимо всіх законів, охороняючих медведя, его в не дуже далекій будучности може зовсім забракнути, так, як его в Альпах майже вже зовсім нема.

Барон Ріхард Гредель захотів убити медведя, тому лісничий в Тухлі Мартин Бервід казав збудувати в недалеко лісничівки на смереках таке ловецке гніздо і кільканадцять кроків від тих смerek клав стерву і за якийсь недовгий час знадився там медвідь і приходив правильно на корм. Бервід повідомив про се барона, барон приїхав, виліз з Бервідом на то гніздо, і як медвідь надійшов, барон стрілив в него і на 40 кроків медвідь єще відбіг і упав мертвий.

В Рожанці в потоці Рожаночка було збудовано таке гніздо на смереках на краю зрубів Лісного. Але тому що оно від вітру разом з смереками хиталося, не хотіли пани вилазити на него. Потім місто на смереках збудовали аж 2 на землі, одну під Припічками, там де потік Ростока сходиться з потоком Багниковатий. Оно було вкопане до більшої половини в горб, на котрім стоїть ловецка хата. Збудовано було з товстих брусів, стрільниця була спрямована на малий зарінок, де клали стерву. Запасове м'ясо вшали на вільху, що мала 6 метрів гладкого пня, але медвідь, невдоволений 8 чи 10 кілями, виліз на вільху, що дуже було слідно на корі медвежих пазурів, поскидав завішене на ній м'ясо і вже без ваги поїв то нараз. Управитель і побережники по-

ховали м'ясо на стрих ловецкої хати, але медвідь звітрив м'ясо і там. Горі углом хати підповз аж до повали стриху, відорвав 2 дошки у щиті даху, туди дістався на під і всі кусні конини поскидав із поду на землю, часть з'їв на місци, а решту поносив у густу культуру на Ялині, що на снігу було добре слідно, і там докінчив свій бал. Лісники видумали ще один спосіб ховання м'яса. На зарінку коло вадаски і коло висше згаданої вільхи закопали в землю телефонічний стовп так гладкий, щоби медвідь не міг по ній вилізти. В горішнім кінці того стовпа набиті були цвяхи. По драбині, котру ховали в лісі, вилазив один з побережників під верх того стовпа, а другий побережник, приладивши відповідний кусень м'яса, приладжений так, щоби можна було на цвях повісити, подавав тому, що був на драбині. В той спосіб обвішували порціями м'яса вершок стовпа. Щодня перед вечером приходив побережник і маленькими вилами, набитими на довгий оскіп, скидував одну порцію, а оскіп прятал у смерічках. Медвідь через 2 ночі обходився такою невеличкою частею м'яса, але третей ночі не поперестав на так малий частині. Чи пробував лізти на стовп, ніхто не знає, але ужив іншого способу, щоби добути м'яса. Почав 60 сантиметрів над землею довкола обгризати стовп, аж доки стовп не похилився на бік, медвідь лабами поважив, а стовп відломився до решти і медвідь таки виграв.

На початку долини Рожаночки побудував лісничий під горою Лісний другу таку вадаску, як висше описана, але далеко сильнішу і в середині ліпше устроїну. Дах на ній був сильно збудований і добрими драницями покритий. З переду були невеликі дверці, щоби мож було на подрю заносити м'ясо, та медвідь зараз першої ночі звітрив, де м'ясо заховане, і не через дверці, але від гори Лісний виліз туди на дах, повідривав драницю, полонив лати і добув м'ясо. Лісники перестали прятати м'ясо в лісі, а наняли стайню у господаря, що на краї Рожаночки має хату і стодолу, і там під замком держали свій ваб і щодня вшали на стовпі перед вадаскою в такій висоті, щоби медвідь, ставши на задні лаби, передніми міг досягнути м'ясо. Коли медвідь так знадився, що щодня вечером приходив по свою вечерю, запросив лісничий барона на засідку.

Умовленого дня приїхав Ріхард Гредель до Рожаночки, де на мості ожидав его лісничий з побережниками. Авто лишилося під дозором двох побережників, а барон з лісничим і побережниками, що несли кожухи, перекуску і рефлексор, пішли піхотою до



вадаски. Барон оглянув вадаску зо всіх боків, признав, що она є сильна, і в кінці рішився в ній ждати на медведя. Побережників відправили до селянської хати, а самі, зайшовши до середини вадаски, замкнули на замок двері, оділися в кожухи, отворили віконце, крізь котре малося стріляти і ждали сумерку, коли мав після звички надійти медвідь. Медвідь прийшов і досягав м'ясо, піднявшись на задні лаби, та як барон побачив, який то великий медвідь, набрав здаєся респекту до него. І мимо захооти лісничого, щоби барон стріляв, той відмовився. Пани дивилися, як медвідь скоро пожирає м'ясо, та коли повечерявши забрався медвідь у зруб Лісного, сказав барон Каричеви, що се не ніяка штука на 20 кроків стріляти до такого великана. Заявив, що він має повну ловецьку сатисфакцію, бо міг его убити так само, як першого медведя убив у Тухлі на Кичернім. Подякував лісничому Каричови за его стараня. Засвітивши рефлектор, засвітали на побережників, з їли перекуску, яку запакували, забрали річи до авта і при світлі рефлектора зайшли на місце, де авто на них ждало. Гредель відїхав до Демні, а Карич з побережниками пішли в село.

Для точнішого опису життя медведя мушу додати, що хоть медвідь в більшій половині їсть рстинні страви, то все таки час до часу потребує і м'ясної поживи. Він полює на дику звірину і на домашну худобу, та тії его лови не все кінчаються добрим успіхом. Дику звірину медведєви дуже тяжко зловити, а на домашну лови не все удаються, бо вівчарі, воларі і загалом рільники бережуть дуже пильно свою худобину, а навіть сама худоба, як є зібрана в більшім стаді, уміє медведєви ставити опір.

## ВОЛОДАР КАРПАТСЬКИХ ПУЩ

Мій тесть о. Юліан Охримович оповідав мені, що держав раз 5 пар волів. В зимі возили воли дерево, а літом паслися в полонині разом з громадськими волами. Трафілося раз, що в ночі, коли воларі поснули, а ватра погасла, підсунувся медвідь до стада, скочив на одного вола, почав его лабами дерти і хотів его відогнати від прочих волів на бік, щоби его там загризти і повечеряти. Віл, на котрім сидів медвідь, з болю і страху ричав, та прочі воли зразу тільки грізно буртіли, доки один з них дуже великий і сильний віл, який був власністю мого тестя, заричавши, догонив мордованого медведєм вола і вдарив рогами

так сильно медведя, що зтрутив его з вола і на землі почав его колоти. Тепер ціле стадо кинулося за медведєм, який, ратуючи своє життя, гонений волами, утік у ліс. Пораненого вола удалося вилікувати, але знаки по ранах лишилися все видними.

На полювання на медведів приїздили звичайно гості, граф Кінський. Вислід тих ловів був різний, раз вдачний, іншим разом неудачний. Барони Гредлі, що були відкупили Скільщину в графа Євгенія Кінського, запросили були архикнязя Леопольда Сальватора. Уладженням тих ловів занявся був управитель ревіру Опорець Едвард Таборський. На тім полюванні убив архикнязь свого першого медведя на горі Тростян. Межи тутешніми ловцями, що полювали в Скільщині, мушу згадати про графа Казимира Водзіцького, Альфреда Шматеру, Ганасевича з Тухлі, Франца Тіхогоз Рожанки, Едварда Таборського з Опорця і про Франца Крамера з Волосянки та Леона Галінського зі Смержа. Крамер і Едвард Таборський визначилися як найславніші ловці на медведів. Франц Крамер полював на Святославію і в Коростові, а в самій Волосянці в однім році убив 8 медведів. Едвард Таборський убив в своїх ревірах 17 медведів. Та не все медвежі лови удавалися щасливо. В Жупаню частковий тамошній дідич Тужанський полюючи раз на медведя, поразив его стрілом тяжко, але медвідь мав єще тільки сили, що звівшись на задні лаби вдарив лабою Тужанського по голові, пазурами здер єму всю шкіру з голови від карку аж по очі. По тім ударі оба повалилися на землю. Медвідь більше не піднявся, а Тужанського підняли товариші, натягнули здерту шкіру назад на чашку, але він до тиждня помер на закаженя крови.

Другий сумний случай на медвежім полюванню притрафився в Підгородцях у дідича Штавфера. Там заповлювали на медведя і поранили его. Медвідь утік на другий бік ріки Стрия та підлісничий Турбер, що знав добре ревір, знав, в котрім місци медвідь буде перепливати ріку; поплавцьом переправився на другий бік ріки і на зарінку вижидав медведя. Допустив его до себе дуже близько і стрілив, але хибнув. Медвідь одним ударом лаби вирвав єму нижню щоку і роздер горло. Турбер сконав на місци, а медвідь утік у ліс, де его 2 дни пізніше добив старший Підгородецький побережник.

На закінчення моєї балаканини мушу згадати також про свиньске щастя, яке мали чотириножні і двоножні свині в Волосянці. Перед немногими роками заведено



Володар карпатських пуць

в нашім селі паньствоу поліцію, «жеби ся хлопство не бунтовало». Прийшов до нас пан урядовник Раласевич і постерунковий Ян Ковач. Сей постерунковий була се правдива брідчка холера, розпустник найпершого гатунку, пияк, збиткував і вимушував від селян, що лише ему ся захотіло, в день і в ночи робив ревізії по селянських коморах, висипував із скринок збіжа різного гатунку на одну купу на землі, дер одіж, викидав із стодол пашу на двір; а то все робив тому, що два цигани Волосянські набрехали перед ним, що в селі є повно військових карабінів, та всі ті так звані ревізи не дали в висліді аж ні одного карабіна, а Ковач хотів конче перед своєю владою уходити за «справного постерункового», бо хотів вивандувати на урядовника. Коли прийшла осінь і дики почали робити шкоду в бульбі і вівсі, він зробив донесення до староства, що треба конче полювати, бо пропадуть людям булі і овес. Перед селянами казав своїм циганам голосити, що в тім дни, коли буде полювання, всі громадяни мають явитися одні яко стрільці, а другі як наганячі. Староство дозволило, що можуть люди уживати яких небудь карабінів, лише щоби диких винищити, а по полюваню як хто схоче дістати карту на бронь, нехай дасть того прохання підписати пану уряднику, то староство відразу видасть карту. На донесенє Ковача візвало староство властителя громадского полювання в Волосянці пана Леона Теодора Скрипку, купця у Львові, щоби безпроводочно розпочав полювання на диких, бо інакше було би змушене уневажнити его аренду. Скрипек повідомив свого побережника, що він приїздить до Волосянки і побережник (Василь Коник син Луки) має се письмо показати солтисови і уряднику, щоби в день ловів була готова нагінка. Скрипек приїхав з своїми гістьми і слідуючого дня рано почали полювати від Ялиновац-

кої границі. Яко третій гін прийшов на чергу ліс і зруб в Писаній Керниці. В перших двох гонах не було ані дика, ані іншої звірини, а в Писаній Керниці дик одинець виломився через нагінку і утік на Рожанський бік. Три серни, що вийшли на панів, були перепущені без стрілу. Яко четвертий і послідний гін на сей день взяли Кривача. Сей гін творить довгий прямокутник, тягнучийся аж до Кізьої Долини. На его двох довгих боках стояли по два стрільці, а на кінци прямокутника від сторони Юз. Долини стояв з долини пос. Ковач, а з горішного боку Скрипек. Псів на тім полюваню не було, бо пес Скрипкового побережника ішов лише за своїм паном, отже гонити мусіли самі люди. Гнали від полонини в сторону села. Коли нагінка перейшла одну третю гону, дався чути крик: «Дики! Дики!».

Забув я сказати, що той ліс зарослий старими низькими буками, а зрідка грубими смереками, а сподом підшитий густою і високою папоротою, тож наганячі не виділи, які звірі суть перед ними, лише чули, як тріщать в ріщу і папоротнику. Нараз на Ковача, що стояв на невеликій поляні при кількох малих смерічках, вибігли з папоротнику 2 малі а 1 великий медведь, і в тій хвилі Скрипек, як їх увидів, крикнув: «Nie strzelac». Та Ковачови не було до стріляня, він обернувся плечима до медведів і почав утікати щосили до недалекого букового ліса, та у страху не лише великі очи, але і слабі замки. Ще не встиг добігти до бука, як вже наступила екс-пльозія, та і се не здержало Ковача, доки не виліз так високо, що чувся безпечний перед медведями. Медведі, вийшовши на край ліса, обернули назад в той сам ліс, з котрого вийшли, та за мінуту якраз посереді гону упав стріл. Ковач, держачис бука, хотів розпинати свої штани, але недалеко від него стояли два наганячі і сміялися, а він розказав, щоби ішли довідатися, до чого стріяно. Та наганячі догадалися, що з Ковачом щось не добре, і удали, що відходять, а як гушак їх перед Ковачом вже заквив, они притаїлися і дивилися, що він буде робити. Він зліз із бука, повісив гвер на дерево, скинув плащ з себе і заліз у папоротник, розіп'яв штани і почав витрясувати з матні нагромаджені там екс-пльозійні матеріали, а що велика часть їх потекла у ноговиці, тож видячи даремний свій труд, щоби очиститися, підтягнув штани вгору, надів плащ, хопив гвер і лісом махнув в долину, щоби дістатися до хати.

Тим часом медведі в поворотній дорозі на полонину просувалися крізь папоротник недалеко того місця, де стояв доктор Блешинський, і коли він побачив по-

над папоротником голову якогось великого звіря, в переконанню, що се грубий дик, стрілив в тую голову, а стріл був такий цільний, що звір повалився в папороть і ані ворохнувся. На стріл надбиг побережник, а доктор попросив его, щоби заліз в того ломаджа та подивився, чи дуже великий дик. Побережник побачивши медведя, сказав, що се не дик, а медвідь. Доктор утішився дуже і вже не лякався ломів, лише заліз у них, щоби помочи побережникови витягнути медведя на дорогу. В цілім ловецькیم товаристві настала велика утіха, бо уполовати медведя то не є будь яке свято. Посідали коло него і позакурували, та порішили, що не будуть нести его в село, лише на місці здоймут з него шкіру. Тепер увиділи всі, що убитий медвідь не є самець, але самиця. Певно матір тих двох медведів. Між панами викликало се констернацію, бо закон ловецького права забороняє стріляти матір, що водить молоді. Урадили, що повертаючи до Львова, повернуть до староства в Стрию і якось зацитькають ту справу.

Того вечора зробили собі пани баль у Волосянці, але Ковача на нім не видів ніхто, бо ті 2 наганячі, що були свідками «катастрофи», розповіли всьо з найменшими подробицями. Другого дня полювали на Турчанці, але стрічі з диками і там не було, бо одні перебралися через полонину до Рожанки, а другі втікли за Бескид. Справа убитої медведиці наробила трохи шуму у старостві, а ще більшого в Намістництві і в Видлі ловецького Товариства, але в кінці далася поладнати якоюсь невеликою гривною, яку зложили по половині п. Скрипек і доктор Блешинський.

Повище оповідання доказує наглядно, що дики мали свиньське щастя, бо мимо 2-дневого на них полювання, ані один не найшовся на розкладі. А чи хоробрий Ковач не мав такого самого свиньського щастя, коли не него вийшли аж 3 медведі нараз, а він потрафив їх прогнати вибухом одної, і тільки, правда, що дуже грубої і то навіть не ручної гранати.

Подібна пригода трафилася також лісному управителеви в Рожанці Михайлови Каричови. Він заладив полювання на дики в Вижній Рожанці в Секульськیم потоці Трепетосиком. Яко стрільці, мали служити: его син Богдан, Василь Шугай старший побережник і він управитель. Двох перших поставив управитель по боках того свого гону; вони мали трохи в переді від нагінки іти краями гону і таким порядком мали посуватися на перед аж до его становища. Сам управитель вибрав собі місце на поляночці між двома

частями лісу. Наганячі почали гонити, пустивши поперед себе пси. Та на лихо пси трафили на серни і за ними виломилася з гону і пішли в інший бік. Тому наганячі гнали дальше без псів. Гін тривав досить довго і управитель думав, що в нім диків нема, та вже хотів сходити геть із становища, коли недалеко від него в гоні щось затріщало. Управитель подумав: «Суть дики» і приготувався до стрілу. І справді нараз висунулася із смерічок груба голова дика, в котру управитель безпрОВОЛОЧНО стрілив. Та як же він дуже налякався, коли в тую хвилину висунувся сподіваний дик на полянку, а Карич увидів медведя, який, хоч тяжко ранений, піднявся на задні ноги і пішов на Карича. Карич репетуючи патрон цофався назад, а що за ним лежала колода, котрої він не видів, підкинувся на ній перевернувся горіниць через колоду так, що аж ногами накрився. Падаючи махнув рукою і кріс відлетів в кілька кроків на бік, та все таки мав велике щастя, бо медвідь не засягнув его лабою, лише упав коло колоди мертвий на землю. По однім боці колоди лежав медвідь, по другім Карич. Велика жура упала на него, бо убитий медвідь виявився медведицею. З біди висвободив Карича директор Скільських дібр Кумор, бувший професор лісової академії у Львові. Тото полювання дає усім нашим ловцям одну певну науку, щоби ніколи не стріляли до звірини, якої добре не видять.

Се друге полювання на дикив наглядно доказало, що так дики, як і форстфервальтер, мали правдиве «свиньське щастя», бо перших в гоні зовсім не було, а другий уратувався тим способом, що медведиця скінчила 2 мінути скорше, бо в противнім разі прославлена Каричом его «шпаркаса» була би певно роздерта.

І нині не можу віджалувати того, що через 2 роки при кожній стрічі намовляв Едв. Таборського, щоби старався в Демяньській дирекції намовити барона, щоби конче між середніми урядовцями Скільського скарбу мав посаду бодай 1 українець. За дирекції Адольфа Вайсбаха був 1 українець в службі Скіль. скарбу Еміль Крупка лісник в Либохорі, а коли він спенсіонувався і пішов до Львова, між Демяньськими урядовцями не стало українця. Отсе я все пригадував Таборському, просто то я доскулював тим, говорячи, що всі Австрійські народности мають в Скільськیم скарбі своїх представників, а ми жадного. Я доказував, що власники Сколього барони Гредлі визнають себе за малярів, а в заряді дібр мають свого заступника Робоса (Robos), німці мають Айзенштета (Eizenstata), фон Бека Міллера (von



Веска Muller), Штайнера і фольксдойчера Якова Нещлера; чехи мають самого Едварда Таборського (Taborsky), Коля (Kohlla), Франца Тіхого (Tichy) і Франца Водічку; поляки мають Бервіда, Місьолка, Антона Таборського (junior); жиди мають Копієля (Kopiel) і Бонама (Bonom), а ми українці не маємо ані одного. От сей мій доказ поміг, бо в короткім часі авазовано Михайла Каричека з підлісничого на форстфервальтера в Рожанці. Та пан форстфервальтер погано віддячився мені за те. Дався намовити Водічці, щоби всюди, де лише буде міг, псував мені моє польованя, і Каричек сповнив волю Водічки якнайточніше [3].

о. Михайло РЕВАКОВИЧ

Село Волосянка дало Скільщині заслужений рід Реваковичів. Тут народився у великій багатодітній сім'ї піонер відродження національного життя в Галичині суддя Тит Ревакович та його брат Михайло Ревакович (16.09.1861 р.). Батьки Іван Ревакович та Теодора з Паславських походили з багатих родин і тому дали Михайлові відповідну освіту. Навчався він у Віденській духовній академії. По завершенню повернувся в рідне село, де і отримав парохію. Подружне життя провів з Ольгою Охримович.

Михайло Ревакович окрім духовної роботи заснував і підтримував у своїй парафії позичкову касу, церковно-просвітницький хор села. Дбав про свою господарку: мав безліч птиці, чотири пари заглядних волів. Як «ішла його худоба, то здавалося, що це величезне стадо», так розповідають старожили села.

Весь свій вільний від душпастирства час отець присв'ячував мисливству. Про нього, як славного мисливця, писав свого часу у «Свободі» Богдан Лучаківський. Мав у своєму великому на ціле село будинку чудові ловецькі трофеї: роги, ведмежі та лисячі шкури. Чужі мисливці, знать з'їжджалися до нього, щоб оглянути експонати, які він виставляв на Першій світовій мисливській виставці у Відні 1915 року і за які дістав тоді високе мисливське відзначення. Б. Лучаківський пише, що прізвище Михайла Реваковича було настільки відоме в закордонних мисливських колах, що коли німці організували Другу світову виставку в Берліні 1937 р., то М. Ревакович отримав персональне запрошення. Але на той час він був уже сліпим. Це сталося по похороні батька Зинича на початку 30 х років. Правдоподібно, хоч не реально, що певний час він полював ще на слух.

Отець Ревакович був великим знавцем мисливської справи — куншту, знавцем природи й звірини, добре розумівся на зброї. Мисливці з-за кордону листувалися з ним. Редакції закордонних журналів просили в нього статтей і опису мисливських пригод, а одне німецьке видавництво хотіло купити у нього спомини, щоб видати їх друком у перекладі, пропонуючи йому високий гонорар. Але о. М. Ревакович відмовив, бо рішив свої спогади залишити для українських мисливців.

Щоб уявити собі останній період життя о. Михайла Реваковича, наводжу його слова з листа: «Ми майже голодуємо. Від двох років я не маю ані дека муки, а Людмила на три місяці дістає п'ять кг круп. Цукру у нас ніхто не дістав, а селянам за відставлений контингент в збіжжю і м'яси дають так звану премію в поганій якості горівки. Мій Митрополит посилає мені по 110 злотих місячно і то є головне джерело мого удержання, бо мій помічник дає мені часом половину з тих грошей, які дістає за похорон або вінчання. Хліба з парастасів перестав мені давати зовсім. Від місяця я не маю ані кусня хліба, жию лиш бульбою і молоком. Одиноким моїм бажанням є те, щоби Господь Бог дав мені дожити тої хвилини, коли большевики будуть цілковито розбиті, бо то суть правдиві діяволи в людських тілах...»

Так, прийшов час, що я мусив голодувати. Доки мав я єще вівсяної муки, пекла служниця оципки, то був одинокий хліб, який я їв. Часом з парастасу давав мені помічник чотири, або два, або один боханець хліба з церкви, а тепер перестав зовсім давати. Відколи Ординаторіат від мене, яко сліпого, відобрав управу парохії і передав її помічникови, так сей отець попровадив парохіян, що ані оден з них навіть не загляне до моєї кімнати. Але видючий отець має всю з села, що єму потрібно, а сліпий зовсім нічого...».

Покинутий всіма, о. М. Ревакович жив ще в часах після Другої світової війни на парохії у своїй Волосянці, де помер 06.05.1950 р. та похований біля свого батька і родини на цвинтарі, відразу за Церквою Св. Євхаристії — пам'ятки сакральної архітектури з 1804 р.

З болем в серці згадує пані Ганна Луцик, жителька с. Волосянка, яка, будучи тоді десятирічною дівчиною, бачила ті страшні злидні та страждання, в котрих перебував отець Михайло. «Ховали нашого священника о. Реваковича великою громадою, але важко

було дивитися на його скорбне тіло, що було усе в ранах, а рани були ті від укусів блощиць та вошей».

## Роман КУПЧИНСЬКИЙ ДУХОВЕНСТВО СЕЛА ВОЛОСЯНКА

...З 1847 року парохом церкви с. Волосянка, що на Скільщині, був Іван Ревакович, який до цього рацював у Ямельниці. Метричні книги дають можливість глибше дізнатися про його сім'ю, оточення і, особливу, близьку спорідненість з Миколою Устияновичем.

Іван Ревакович має велику сім'ю. Перша дочка Февронія народилася ще у Ямельниці, Марія — 4 травня 1850 р. у Волосянці, а 7 квітня 1852 р. появилася на світ Климентина. Її хресним батьком стає парох з Тухлі Федір Рудницький, один з «Карпатської четвірки». 10 травня 1870 року вона вийде заміж за студента теологічного факультету Львівського університету Осипа Торбу, сина пароха зі Стрілок, а Микола Устиянович поставить у відповідній графі метричної книги свій запис як весільний староста. Устиянович та дружина Федора Рудницького Антоніна стають хресними для Павлини Ревакович, яка народилася 10 вересня 1854 року. Анна, дружина Миколи Устияновича, триматиме до хреста Миколу, який під час епідемії тифу, що вибухнула в горах на той час, помре, проживши трохи більше місяця (18.12.1856 — 26.01.1857). Його та дочку Анну, яка прийшла на світ через рік — 14 лютого 1858 р., охрестив сам Микола Устиянович.

Скільська Верховина давно привертала увагу етнографів, фольклористів та художників. Вони приїжджали в гори і найчастіше зупинялися у хаті Івана Реваковича.

10 лютого 1865 року в цьому домі помер львівський художник Олександр Паславський. Тут він і похований.

Від запалення легенів 9 січня 1893 р. на 69 році життя померла дружина отця Івана, Теодора. Сам Іван Ревакович дожив до глибокої старості і помер у віці 90 років 3 лютого 1904 р. Про його смерть повідомили українські часописи Галичини, а його похорон у Волосянці перетворився у демонстрацію пошанівки його пам'яті навколишніми селами. На сумну церемонію прибули навколишні священники, здебільшого його однодумці: декан і парох Скольного Володимир Мартинків, сільські парохі з Орявчика —

Еміліан Петрович, з Сенечова батько відомих діячів, товаришів Франка, Юліан Охримович, з Лавочного — Василь Коптюк, з Рожанки — Володимир Галиковський, з Тухлі — Василь Давидяк, з Синевідська Вижного — Теодор Строцький, з Ялинкуватого — Михайло Тиндюк, з Плав'я — Микола Левицький, з Оряви — Ярослав Лучаковський, з Синевідська Нижнього — Володимир Сабат, з Опорця — Володимир Простаповський, адміністратор церкви Козьови — Богдан Охримович.

Після смерті Івана Реваковича парохом села стає його син Михайло,

1861 р. н. Після закінчення Львівської духовної семінарії він був певний час священником у с. Синечолі, Станіславської області, де одружився з дочкою попереднього пароха Ольгою. Своїх дітей вони не мали. Дружина померла ще в молодому віці.

За народними переказами Михайло Ревакович був високий на зріст, великої фізичної сили. У церкві села була Євангелія, яке купила родина Корудів за 18 волів, вага якого приблизно 25 кг, то тільки о. М. Ревакович міг відправляти Службу Божу, тримаючи Євангеліє в руках. Священик мав багато земель. Одні поля простягалися аж до Рожанки, інші — до Опорця. Були в нього три слуги. Мав багато корів, волів, овець. Одним словом, був великим господарем.

А ще дуже любив ходити на полювання. Часто до нього приїжджали знайомі зі Львова, з якими ходив на лови. Мав багато оленячих рогів, а також голу ведмедя, яку гримав на стриху в скрині.

Два рази на тиждень ходив до школи і навчав дітей релігії.

У 1932 році Михайло Ревакович повністю осліп. У селі працювала вчителем його племінниця Грушка. Вона стала приходити часто до нього і читати йому різні книжки. До церкви його водили, на великі свята він сповідав людей, а також він оголошував проповіді. Службу Божу вже правив отець Петро Карвацький.

Коли прийшли більшовики, Реваковича вигнали з резиденції, а майно розікрали. Свого віку знаменитий парох доживав у злиднях у старенькій хаті Орищиних, де і помер у 1950 році. Похований на місцевому цвинтарі. На згадку про нього зберігся дзвін, який Михайло Ревакович подарував для церкви.

## СПОГАДИ о. МИХАЙЛА РЕВАКОВИЧА З ВОЛОСЯНКИ

ЗОШИТ 5-й, писаний німецькою мовою

### МАЄТЕ В СВОЇЙ СЛУЖБІ...

В рапорті було сказано, що ніде ані одного медведя в ревірі не було чути, а цілий день від рана до ночі вони є у лісі. Вертаючи до колиби, стрілив Антон Готиш (Єкш) на масиві до дяка, чи ранений він, чи ні, не знаємо, бо змерклося. Завтра однаково рано піду, щоби послідити. Прошу мені того брехуна до колиби не присилати. Раненько поніс посланець картку з приписом до лісничівки.

Від того часу більше я Черленюха при собі не мав і не видів.

Останнього року П. Черленюх був при мені на риканню, ішов, а за ним через Єлику і Гаданку на Тетерівку. Коли були ми на вершці Гаданки, почув я, що на Либохірським боці розмовляє двоє людей, які пішли стежкою в сторону Ковалювих зрубів. Ідучи, вабили вони оленів, рикаючи так немилосердно і так не подібно до рику оленя, що мене брала злість, як можна так поганити ... і неспокоїти ревір.

А ще зверху Гаданки видно було ту стежку, якою люди не переходили. Я запитав Черленюха, чи він випадково не знає тих людей. Він мені відповів, що один з них є сином лісничого з Либохори п. Мецлера, а другий якийсь селянин. Черленюх мені пояснив, що Мецлер дуже часто висилає своїх побережників, або сина, щоби відстрахували оленів від Рожанського ревіру. При Черленюку убив я осьмака над Черлекімським під вершком... Про самого Черленюка більше не пишу. Рожанським побережником був також Михайло Кудеба, названий управою і по селу «Міхалом». Се був не уроженець Рожанки, лиш прийшов з нижніх ревірів. Чоловік дуже чесний і совісний. Його обов'язком в Рожанським ревірі було збирати робітників на садження лісу, а також мав пильнувати рибу. Та коли Антін Готиш, або Єкш, що були при мені, мусіли іти до іншої служби, він заступав їх при мені. Лісові стежки знав майже так точно, як і Антін Готиш. Неправду не казав ніколи. В році 1913 я убив при нім слабого нерівного дванадцятка — оленя, якого називав «Паниля». Причиною сеї ганьбичної назви невинного оленя подаю я в своїм описі риковиська з р. 1913. Михайло Кудеба був власником пса Розбоя, того гончака, що мені в р. 1907

віднайшов гарного оленя чотирнадцятка. Коли настала Світова війна 1914 р. і урядники зі Скільської дирекції лісів повтікали за границю, дістав Михайло Кудеба наказ, щоби расову худобу баронів Гредлів переправив через Рожанку Верхню за Бескід та довів її до Мукачева. Кудеба цей наказ виконав дуже совісно, а вертаючи додому, заразився холерою і не вернувся до Рожанки, помер у Волосянці. Його тлінні останки спочивають на кладовищі у Волосянці.

...Одним із побережників, які до мене були прикріплені на допомогу при моїх ловах, був Никола Готиш, син згаданого вже Антона Готиша. Був він при мені лише одного року. Управитель Каричек помістив мене тоді в колибі на Потічках. Терен моїх ловів так обмежив, що я мав полювати лише у Ліснім, на полонині Тетерівки, Зрубх Ковалювих, на Чаданці, Ялині, Менчелку... Була велика посуха. Всі тут згадані ліси та зруби лежать на полудне до сонця. Я з Николою через вісім днів ходив по тих зрубх і ніде ані не чув, ані не видів оленя. На протів мене, зараз за потоком Рожаночки, на північній стороні Секула рикали дуже добре три олені, бо був холод і затінь. Олені ще перед риканням прийшли на північні склони. Та хоч і я повідомив Карича, що у мене ані сліду оленього, а на другім боці рикають, він не дозволив мені там підходити. Він виправдовувався, що ніби не дістав наказ від управителя Водічки, що ще день і там приїде на полювання якийсь генерал. Була се брехня, про яку я довідався вже пізніше. Карич був певний, що я віїду з Рожанки з нічим, і воно на таке виглядало. Та Господь Бог судив інакше. Коли одного разу я був на Мізунській границі, почув я на Менчелку по Мізунським боці рикаючого оленя, що попід полониною тягнув в сторону Основи на Рожанський бік. Я знаходився тоді ще на Гатарі. Приспішлою ходою в темноті гнав я стрімкою стежиною на Менчелик. Никола ледве мене наздігнав. Та не встиг я перетяти оленю дорогу, бо він скоріш від мене перейшов понад мене на горішню частину Основи під полониною. Олень не був дуже далеко від мене, та догнати його я вже не міг. Тоді учинив я останнього середника на «вдасться, або ні». Я вхопив з рук Николи бучку палицю і став нею сильно «чесати» молоді бучки, при яких я стояв. Маневр удався, олень замовк, хвильку постояв, а відтак обережно почав підходити в сторону, де почув шелест, немов би чесання рогів. Коли я це зміркував, подав палицю Николі, а сам зладився до стрілу. Я стояв при смереці і з того місця вибирав я



прогалину, якнайдовшу, через яку мусів олень перейти. Це місце, де олень сподівався свого противника, він обходив здалека кругом. Та, що туди провадила стежка і та вузьенька прогалина, котру я собі вибрав до стрілу, я на ній зараз побачив оленя. В ту хвилину я змірив на ліву сторону і стрілив. Олень скочив дуба і погрімив по камінню далі. Я вичекав, а потім пішов подивитись на постріл. На пострілі лежали малі букові галузки, які бик, скочивши дуба, відломив рогами. Фарби я не находив, але в шутрі були дуже сильні заскоки утікаючого оленя. За тим слідом я зійшов яких двіста метрів у долину і над молодим смерековим гущаком побачив я вже лежачого неживого оленя. Над ним росла одна смерека, з якої падаючий олень вилупив великий кусень кори. Тут доперва найшов я на землі повно фарби. Я дуже тішився, що мені той маневр удался, бо через tego... управителя, мене виправити з Рожанки «з квітков» йому не удалося. Олень був лише середній десяток. Роги мав темні і не найгірше перловані. Ми обернули оленя, якого Никола зараз випотрошив. Я вийняв гранді та відчепились роги.

Поснідавши і відпочивши, пішли ми до колиби, щоби Никола дав знати про убитого оленя і привести людей його забрати. Управитель дуже здивувався, коли почув такий рапорт від Николи. Ту додаю, що замість генерала випровадив Водічка якогось свого чеха на ім'я Грейсфер. Карич виправив його на Секул, там, де олені рикали, і по двох днях він убив дванадцятака. Він, не вертаючи вже до Демні, поїхав автом через Климець до Мукачева. Це було моє перше і останнє полювання з Николюю. Та пізніше не пам'ятаю року, віднайшов Никола мого дванадцятка, якого я, маючи за помічника Льва Єкша, убив у Субаницях, а не міг його віднайти в камінню і полях. В три тижні по риковиську найшов мого оленя, вже гниючого, Никола Готиш, з якого роги мені не віддав, лише продав Ліндерови.

Цікаву пригоду мав Никола з медведями. Наприкінці весни дав Карич наказ Николі набити сіль у сільницю в «потічках», що є при нижній стежці. Никола мав піти з двома робітниками взяти сіль і сіяну глину, злагодити розбиту оленями і худобою сільницю та приладити відповідно для оленів сіль. До полудня Никола впорався з тою роботою. Тому, що було півдня вільного часу, відправив Никола обох робітників до лісничівки, щоби там різали дрова. Сам мав піти на полонину Секул, щоби обчислити худобу, яка вже ви-



о. Михайло Ревакович серед мисливців та трофею «вуйка» — 7-й у ряді зверху (зліва направо)

йшла на пашу. Щоби не обходити далекою стежиною, спустився він з нижньої стежки просто горі лісом, щоби вийти на вижню стежку. Коли виходив з берега на стежечку, побачив на ній двох малих медведиків, які там бавилися. Увидівши чоловіка, медведики зі страху занявчали. Крик медведиків почула стара медведиця, що лежала в гущавині над стежкою, і тут прискочила до дітей, а увидівши Николу, кинулась до нього. Никола мав лише стільки часу, що схопився букового копара, підтягнувся по буковій вище, щоби медведиця не могла його досягнути. А медведиця обняла лапами бука, але Николу досягнути вже не могла. Він почав кричати на медведицю, свистати і гукати, але медведиця не уступалася. Сидячи на буді Никола не знав, що робити, але що на плечах мав свою рушницю... відстрашити не мав сили, хоч пізніше зібрався та вистілів. Його стрілу, однак, не налякалася стара медведиця, але за те налякалися малі ведмедята, які почали утікати далі лісом. Коли це побачила стара медведиця, то мусила пуститись за своїми дітьми, полишаючи Николу. Перелякані медведята бігом збігли на нижню стежку, а щоби стежиною було їм легше утікати, побігли далше. Незадовго наздогнали тих двох робітників, що працювали при сільниці. Перелякані робітники почали утікати. Один з них, сильніший, утікав скоро, але другий кривив на ногу, похилився і упав, верещачи на весь рот. Се знову перелякало медведят. Вони пустилися в ліс, а стара медведиця за ними. Так робітники уратувалися. А Никола за той час зліз з бука, вийшов на полонину, де, почисливши худобу, вернув до лісничівки, де здав звіт зі своєї пригоди. Робітники тим часом розповіли про свою пригоду.

Никола Готиш скоро помер. Послідній з побережників, який мені був приділений як лісовий помічник, був Іван Гаврилів. Зовсім молодий чоловік, жонатий, з природи інтелігентний. Тому, що він був дуже пильний у виконанні своєї служби, не любили його усі мешканці Рожанки. Тому, що не могли спокійно ані ловити рибу, ані полювати. Іван дістав письма з погрозами, щоб так не наставляв людям на п'яти, бо буде з ним зле. В кіці і лісова дирекція довідалась, що Івану люди грозять, і тому перенесла його з Рожанки до Гути. В Гуті те саме почалося по якимсь часі. Грозили Іванові, як і в Рожанці, бо Козівські вадаси змовилися Івана усунути. Під час рикання оленів пішов одного ранку Іван у свій ревір і більше додому не вернув. Вдома думали, що він пішов до Рожанки, та що до неба ніхто не мав гадки. Та коли вістка, що він пропав, дійшла до дирекції, вона наказала всім побережникам зійтись до Гути і там розпочали шукати Івана по ревірі. На одній стежці найшли Івана мертвого з простріляними крижами. Стріл був зроблений ззаду. Душоуб не взяв від Івана нічого. Він лежав вже там четвертий день неживий. Розсліди поліції злочинця не викрили, але підозріння велике упало на одного з Козівців. Якраз той чоловік по смерті Івана незабаром помер. Іванови справила дирекція дуже гарний похорон.

При Іванові убив я в Папоротнім послідного оленя, нерівного дванадцятака. Роги мав негарні, бо не перловані, але тогди іншого годі було найти. Іван мав також стрічу з медведями. Ідучи раз на Бродок, увидів на стежці бавилися медведята. А що увидів їх завчасу, тому потихонько, здалека окружив їх і обійшов їх іншою дорогою, через Плайський на Полонину. Відтак доперва повернув на Бродок. Я згадую се тому, що і я сам два рази чув в тім лісі, в гущавині Плайського, муркотіння, яке, думав я, що походить від лежачих у барлозі диків. Тої самої осени ішов тою стежкою управитель Карич зі суддею Коченашом, який хотів мене в колибі відвідати. Тому, що я ще був не вернув з підходу, пішли оба гості вислуховувати рикаючих оленів. Стоячи на границі при тім гущаку, де я давті чув муркання, почув суддя то муркотіння також. Воно його так перелякало, що він махнув рукою на Карича, який стояв на п'ятдесят кроків від нього нище на сонці, і чим скоріше вони утікли до колиби.

Много років полював я в Рожанці аж до того року, коли був при мені Іван. Досвіта йшли ми три: адвокат Дем'ян Охримович, я і Іван Гаврилів. Ми йшли

з Тухлянського на Махову. Я пішов попереду, за мною Дем'ян, відтак Іван. Ми сходили в долину вузькою кам'янистою стежкою, що вела серпантинами в долину. Нараз Дем'ян взяв мене за рукав і крикнув:

— Медведі!

Кріс мій був у мене на плечах. Я зірвав його з плеча в руки, отворив безличник і в тій хвилі я побачив в долині перед собою медведятко, яке пішло за старою, якої я вже не побачив. Я скоро впав на коліна, щоб поїд галуззя доглянути медведят, бо клапаті смереки зовсім заслоняли мені стежин. За мною приклякнув Дем'ян і Іван, що також схопили з плеча свої кріси і ладували їх. Коли я прикляк, побачив коло місця, де перше медведі були, грубу смереку, по котрій схилявся вгору молодий медвідь. Він підліз до галуззя і якийсь час я його не бачив. Та за хвилю опустився позаду, обійшов довкола смереку і сів на землю так, як то робить пес, спершись плечима о смереку. Тим часом стара медведиця тріщачи і, муркотячи, побігла в долину. Вона бурмотіла безперервно. Молодий медведик сидячи шкробався лапою по ребрах, перехиляючи голову від того то вліво, то вправо. По кількох секундах встав і щез під тим галуззям, яке перше мені медведів заслонило. Як довго сидів він під смерекою, я не знаю. Але я навів кріс в його груди, та стріляти я не думав. Віддаль до медведика була сорок кроків. Хвилю ми так клячали і надумувалися, що робити. Медведиця десь при краї поляни Масьової все бурмотіла. Я мав намір іти у Папоросинистий, аж тут медведі мені загородили дорогу. Вертати я не мав коли, бо треба було назад спішитися до гори. Тому щоби зробити собі дорогу вільну, почав я з товаришами бити камінням в тому місці, де перше сиділи медведі. На наші бомбардування вискочив з-під галуззя молодий медвідь скочив до тої смереки, по якій раніше ліз у гору, але на то тепер не ліз, лише попри смереку скочив в долину і побіг за старою медведицею. Стара все ще бурмотіла, та дорога для нас уже була вільна. Ми пустились далше в долину, а коли дійшлисьмо до тої клапатої смереки, під якою сиділи медведі, увиділисьмо місце, дуже сильно убите медведячими лабами і кусник м'яса з дика разом зі шкірою і горішню вилицю з голови. Медведі, яких я лічив на три штуки, а саме: стара медведиця з молоденьким, і перший медвійчук, який лазив на смереку, саме вони усі троє поснідали дика. Дем'ян та Іван говорили, що бачили двох, з яких один відразу мав скочити понище стежки. Я сам однак бачив молоденьке і

старше, а стару чув я по тріскотінню і бурмотінню. Місце, де вони їли дика, було так убите, як у селянській хаті. Було там багато смердячого гною. Я хотів знайти місце, де вполювали дика медведі, і найшов кровавий слід, куди вони претягли дика попід колоду з дебри під смереку. Дик був вархляк, досить великий. Се пізнав я по каркови і по черепові.

За всі роки була се перша моя стріча з медведями в Рожанці. Решту недоїдженого дика лишив я під смерекою, де вони їли. До того приложив я ще недоїджений череп, що лежав кілька метрів нище. Бурчання старої медведиці все ще було чути. То ж коли ми зійшли серпантинами на вижній край поляни Масьової, сіли ми і, закуривши, говорили та слухали бурмотіння медведиці, аж доки вона не зникла. По тишині я пізнав, що медведі мусіли знова згромадитися і піти в дальшу дорогу. Медведі робили мені мимоволі пакість, бо вистрашили з Папоротнистого всіх оленів. На його зрубх панувала тишина.

Два дні пізніше, коли я знову з Дем'яном і Іваном нижчою стежкою через Папоротнистий в сторону сільниці, побачив я далі в Папоротнистому на першій горбі великого медведя, який обідав. Се була та сама медведиця, що я її стрічав перед двома днями. Коли медведиця почула або побачила над собою ідучих людей, то побігла через жолоб на середній горбок Папоротнистого, перескочила досить високу барикаду в долину і якийсь час не було її видно. За хвилю вернулася назад вгору на те саме місце, де перше їла. Там хвилю постояла, а відтак пустилася вгору так, якби йшла до нас. Дем'ян шепнув:

Она нас атакує.

Ми три непорушно стояли, що з того буде. Вона підійшла на якихось п'ядеять кроків, сперлася передніми лабами на колоду, подивилася вгору до нас, а відтак тим першим хребтиком побігла в долину у Юрків зруб. За хвилю ми побачили, що молоде медведятко іде вгору жолобком і нявчить. Видно було, що воно шукає матері, а не знає, де вона є. Довго ми з нижньої стежки чули воання молоденького медведика, що також спустився в Юрків зруб. Ми вже були відійшли один кілометр, а воання з Юркового зруба все було чути. Чи одно другого віднаїшло, я вже не знаю. Цього ми вже не бачили. Пишу се тому, що в нашій товаристві був тоді Іван.

Іванові справила дирекція дуже гарний великий похорон у Сколім, де його похоронили.

## ПІДЛІСНИЧИ В РОЖАНКОВІМ РЕВІРІ

Дуже чесний чоловік і мій приятель Лев Якш був підлісничим в Рожанці Вижній. Я випросив собі в управителі Тіхого, щоби він мені його дав в часі рикання оленів за помічника. Старий Тіхі пристав на се дуже радо, а для мене се була велика прислуга, бо Якш знав так само дуже добре ревіри обох Рожанок, як і побережники Нижньої Рожанки. До того ще Лев Якш умів дуже добре вабити оленів на мушли. Коли бик мало відзивався, він умів його мушлею подратувати і так змушував його до частішого рикання. В товаристві Якша я уполював 12 оленів, а між ними дуже капітального 16-така. Та коли Франц Тіхі пішов на пенсію і відїхав до родини на Мораву, наслідник його Карич не хотів вже давати мені Якша за помічника, бо він з ним «дер коти», а через те Карич вже і мені старався вгодити. Перед польською поліцією наклеветав Карич так много на Льва Якша, що поліційні агенти заарештували Льва і його сина та відібрали від нього його «ловецьку подвійку». Та тому, що клевет на Якша виказався несправедливим, мусіла поліція Якша звільнити, але Карич мені допоміг, його більше не давав. Він постарався на все, що Якша спенсіровало, і він мусів справитися до своєї хати, яку собі побудував «На Перехідськім».

Там він переждав аж до своєї смерти.

## ЛИСТИ

### Волосянка — 06.10.1943

Мій любий Альфред!

Лист від 23.09.1943 року з пакуночком з активіантом 05.10.1943 року я отримав. Лист з повідомлюваними гострими пунктами я отримав 14.07.1943 так само, як і активіант — пляшку, котру Ви нам подарували з курорту Наугайм. Моїм єдиним бажанням на цьому світі є, як звикле для всіх людей землі, щоб Бог встановив справедливість і послав нам миру, щоб ми ще раз змогли побачитися на цій землі. Бог може нам пережити ці важкі часи і ті, що наступлять після цієї світової катастрофи. Ти пишеш, що Ти в мріях завжди в любих Карпатах опинюєшся, і якщо така можливість буде, то побачиш мене, і тоді я тобі розкажу про досягнення в полюванні на Гнилий біля Хащованя. Тепер Ти бажаєш від мене і я повинен Тобі це моє полювання ще раз точно оповісти.



Отже, то було в 1900 році, в другій половині жовтня, точного дня я не можу вказати, бо мої старі записи про мої полювання, які я час від часу робив під час Першої Світової війни, загубилися. Тому я тепер маю тільки те, що маю в пам'яті, а тому мушу записувати заново. Одного дня по обіді приніс мені єгер з Опорця запрошення на ранкове полювання на медведя. В листі йшлося про те, що Forstward Денчак в Хащовані виявив трьох ведмедів. «Будь готовий, бо я приїду дуже рано фірою». В мене тоді в гостях був мій швагер Богдан Охримович. Я спитав його, чи він хоче піти зі мною на полювання. Він з великою радістю погодився і ми почали приводити в готовність нашу зброю. Моя рушниця, яку я почистив після полювання на оленів, стояла в його торбі. Вона була витягнена із допомогою мого швагра, добре вичищена і напуцтована, як і його зброя. Необхідні патрони для рушниці були в порядку. Я дав швагрові мою рушницю 1-го калібру, яка дуже добре стріляла кулями на сто кроків, яку я вже двічі випробував, була вичищена і заряджена новими свіжими патронами. Свою жінку я повідомив про ранкове полювання на медведів і попросив її приготувати сніданок на 1—2 персони більше, так як вранці я запрошу на сніданок Едуарда, і може статися, що з ним ще хтось прийде. Forstwart Метцлера з Волосянки я повідомив про завтрашнє полювання на медведів і який мав доручення від Таборського. Метцлер повинен був чекати з 8—10 носіями і зі своїми собаками. Мої обидві мисливські собаки повинні також піти з нами. Коли ми зі швагром були вже готові, жінка зготувала сніданок. Перед 7-ю годиною ранку Едуард Таборський зі своїми... Мартіном Бервідом приїхали на бричці. Він взяв зі собою трьох собак. Я зі швагром сів у бричку і ми відразу вирушили. Таборський дав наказ Метцлеру, щоб він з носіями чекав на Турчанці на нас. Моя жінка пішла на подвір'я і почастивала нас чотирьох кавою. Таборський мусів вилізти із брички. Ми поснідали. Швагер з Мартіном Бервідом пішли пішки, а ми поїхали на возі на Турчанку. Там нас чекав Денчак, Метцлер і носії були вже також тут. Денчак склав рапорт Таборському. Цієї ночі ведмеді були на вівсяному полі, яке знаходилося з південно-східної частини громадського лісу. Ведмеді були там! Це було видно по росі. Вони мусіли лежати в культурах (вівсі) громадського лісу. Він не хотів підходити близько до поля з вівсом, щоб не сполохати ведмедів.

Щоб ти краще зміг мене зрозуміти, я мушу тобі детально описати громадський ліс. Ці всі спільні (громадські) лісові ділянки розташовані високо на східній стороні гори Гнила. Гора крута, як і більшість гір в Карпатах. Такий самий ліс в Хащовані. Два глибокі рови пролегли через ділянку лісу і утворюють між собою дуже крутий хребет. Вся ця ділянка лісу займає 20 гектарів. Зовсім старі, високі і товсті стовбури смерек ростуть на всій території хребта, між обидвома ярами. Нижня сторона східної ділянки, так само, як і західна, заросла дуже густими молодими деревами до двох метрів висотою. Південно-східна і південно-західна частини (сторони) поросли лісом з малими, але дуже густими породами. Десь тут повинні бути ведмеді.

Таборський наказав, щоб Денчак був з єгерями і носіями та чекав внизу лісової ділянки. Вони повинні були направити собак, але не випускати, а так якби дати сигнал до полювання собакам. Спочатку випустили Шпагата, потім всіх інших собак, які вже голосно гавкали. За наказом Денчак повинен пересікти вівсяне поле, яке примикало до ділянки громадського лісу. З південної частини перейти маленький чотирикутник густого лісу і звідти спостерігати за полюванням. Якщо би ведмеді кинулися в його сторону, то внизу першим на допомогу стояв Петро Сікач, вище — Василь Калигур, потім Метцлер, вище Богдан Охримович, збоку Forstadjurkt Бервід, і на самій горі, зразу коло вершини Гнилої — стояв Едуард Таборський, а з південного кінця цієї лінії стояв Денчак, який побачив, що носії помінялися місцями. Через десять хвилин Шпагат дав голос і носії зразу ж відпустили всіх собак, які теж почали гавкати. Собаки полювали спочатку напроти заходу, але через деякий час я був упевнений, що ведмеді ідуть на мене. Я був готовий і майже не дихав...

Увага! Звідкись від мене вискочив олень з лісу. Коли олень вже був позаду мене, я побіг по його слідах. Перевірив рушницю, і як тільки собака по слідах оленя до мене підійшла, аж тоді я опам'ятався і за поводок стримав пса і наших псів також. Я хотів стримати собак, щоб не гавкали. Це вдалося. Щоб олень нас не випередив, і собаки, які бродили, повернулися через майже годину назад по сигналу горна. Тут вже з лісу вийшли і носії, так що змогли прив'язати собак. До мене підшов Денчак і сказав мені, що коли він переходив через маленький лісок, то чув якийсь шум. З тією звісткою я послав його до Таборського, який поміж інших повільно підходив до мене. Таборський сказав, що ведмеді там. Но-

сіям він наказав перейти південніше через відкрите поле разом з собаками і там чекати, поки не покличить. Денчаку він наказав тримати Шпагата подальше від лісоцку, де чули шум. Таборський стояв на найкоротшій стороні чотирикутника, а мене поставив посередині найдовшої сторони. Як тільки Денчак випустив псів, відразу Шпагат скочив в гущавину, бо він вже занюхав ведмедя. В ту саму хвилину до мене підбіг мій швагер і Метцлер і сказали, що три ведмеді поскакали до незайнятої сторони і направилися через овес в громадський ліс. Метцлер і швагер вистрілили, але, на жаль, промахнулися. Таборський дав наказ всім перейти в громадський ліс і Денчак з носіями та єгерями повинен знову направитися туди, звідки полювання почалося, і там, на місці випустити всіх собак і стріляти. Собаки гавкали на ведмедів, яких гнав Шпагат з гущавини.

Я міг взяти дванадцять моїх піджаків, бо залишив їх під час полювання в Рожанці в кравця заради згорілої хати, щоб відремонтувати згорілу стелю. Мій теплий з кожухом піджак я теж не хотів брати, бо в ці дні було дуже тепло. Так що я мусів іти на полювання в прістерку. Щоб не тягти зі собою мисливську сумку, я мав два патрони в кішени штанів і чотири запасні патрони (два — в лівій і два — в правій) кішени куртки. Тепер я зробив з мого мисливського прістерка мисливську куртку. Поли прістерка взяв в обидві руки і зубами підтягнув до шиї, відпустив обидві помочи і підв'язався ремнем від штанів. Поли піджака відпустив, і таким чином зробив з довгого прістерка коротку мисливську куртку.

До мене доносилися короткі крики носіїв і гавкіт собак. В голові засіла погана думка, великий гріх, що якщо я піду вниз, то буду першим і зможу вистрілити в ведмедя. Спокуса мене перемогла. Я пішов швидко лісовою стежкою в ліс, але в цей момент, коли я вже був далеко, почув вистріли і нагінка почала рухатися до мене вгору. Я знаходився поблизу, середині пагонів рослинності на хребті, між обидвома ярами з водою, і мені подобалося, що ведмеді підуть по цьому хребту і обов'язково зустрінуться зі мною. Тому я сховався за товстим стовбуром ялини. На другій стороні яру західніше від мене знаходилася дуже велика хаща, більша, як два метра висотою. Ведмеді не пішли туди по тому самому хребту, де я стояв, бо там були густі породи дерев, правда, це було дуже близько, але в таких грубих ялинах, що я б не зміг їх побачити. Тут я втратив надію слідкувати за ведмедями, зробивши дурницю. Ма-

ючи ще трохи часу, щоб зарядити рушницю. Враз ведмедя одним стрибком майже за шість метрів вище мене, стрибнула в мою сторону, і я побачив її зовсім близько, від п'ятьох лютих, гавкаючих собак, які її кусали. Ведмедя крутилася таким чином, що правою лапою била собаку зліва, а лівою — собаку, яка падалася в правому ряду і ця боротьба заважала їй скоро втекти... Люди кричали — «медвідь, медвідь!!!». Це все, що я пригадав собі про це полювання.

Я покинув своє становище, щоб зможти стріляти в ведмедя в яру. Це мені не вдалося, бо ведмедя проскочила через постріли носіїв... Другою моєю дурницею було те, що я в ведмедя, яку не бачив, але тільки чув шум у гущавині, два рази вистрілив, один раз за другим...

За їдою розпочали дебати про полювання. Мої друзі раділи з моєї мисливської пригоди.

\* \* \*

**Анні Маркович. Магдебург. Південний захід,  
Губерштрассе № 1, Німеччина, 25  
10.1943 року**

СЛАВА ІСУСУ !

Добра Аннице !

Дня 9 жовтня 1943 року приніс листонош зі Славська від Тебе для мене пакунок. В нім було більше, як кільо цибулі, за котру я Тобі дуже щиро дякую. Ти просила Настасю, щоби я писав до німецького пана, чи би він не міг постарати, щоби Тебе пустили додому. Я написав до пана Альфреда Хауслера, чи би він не зміг через своїх знайомих пересилити Тебе на таке місце, де роблять українці з Галичини, до роботи при рільнім господарстві. Що з того мого прохання виїде, я не знаю, але мені здається, що в теперішній час з Німеччини не пускають на урльоуп. Газди з Волосянки такі, як Михайло Кам'янчин, Дурнигайлів, Гузар, паламар Гурдзан, кілько разів писали до Арбайтцамту, але ніякої відповіді не дістали, і їх синів не хотят пустити на урльоуп додому. Марії Куликової пасерба мала обітцяно, але такої єї не пустили. У мене тепер служить Калина Лелев, донька Федора Кондричового. Я тепер коплю булі. Я один метер вибрав, вже я шість метрів маю, а ще буде зо п'ять. Чув я, що в Ялинковатім убили при границі Николу Савковича і Федора Китликового. Сего тижня був похорон Варвари Микулівської. Недавно було весілля Николи

Любасівського. Тепер збирають контингент від нас, — сіна і збіжжя. У нас погода тепер красна. Молися щиро Господу Богу, а Господь за молитвами Пресвятої Богородиці не опустить Тебе, а Пресвята Діва вимолить для Тебе щасливу долю. За твою добру і щирю службу, для мене, все молю Господа і Пречисту, щоби нагородили Тебе царством. Бувай здорова!

*Священик М. Рева*  
(лист писаний німецькою мовою)

\* \* \*

**Отто Недбару. Обафа, 33642. Польовий повітряний поштамт,**

**Гамбург, 1.**

Мій любий Отто!

Тішуся за твій лист від 19.08.1943, дякую Тобі, що Ти і Твоя Марійка здорові. Мушу тобі позаздрити також за твої мисливські собаки і за Твою можливість ходити за косулями і на узбережжі моря спостерігати за так багатьма різними дичинами. Дякувати, що Ти в своєму серці носиш перемогу, як і я в своєму. Дасть Бог, що війна переможно скінчиться, і я ще раз перед смертю зможу Тебе побачити. В Сколівських Карпатах полювання на оленів йде дуже зле. До сьогодні — 25.10.1943 року я ще не чув, аби хтось вполював оленя. Є багато вовків, які роздирають дичину. Дуже багато лисиць є коло нас. Цієї осені вони покрали мені багато когутів. Петро Лелів передає Тобі вітання і каже, що в Блищі, крім ведмедів, нема ніякої іншої дичини. Тепер у нас красна погода, але зимно. Сердечно вітаю Тебе.

*Твій друг Михайло Ревакович*

P. S. Петро Тебе просить через мене, щоб Ти йому купив, якщо зможеш світло до його двохстволки (калібр 16), щоб він зміг стріляти в темноті.

\* \* \*

**Отто Недбару. Обафа, 33642. Польовий повітряний поштамт.**

**Гамбург, 1**

Дорогий Дусю!

Лист Твій з 30.09.1943 року дістав я 12 жовтня, утішився, бо довідався я з него, що Ви всі живете і що Ви здорові. Біда у нас зовсім не менша від Вашої. Про дорожнечу нема, що і говорити, бо нема що ку-

пувати. Муки на хліб від трьох років не маю жадної. Трохи круп вівсяних доїв, а ще змолв я, бо треба було вибирати бульбу. Бульби на насіння і на їдження викопав всього десять мішків, п'ять буду мати на їдження, а п'ять на весну. Маю трошки капусти, а ще не рубана. Задля посухи і приморозків не вирубують люди капусти, бо ждуть, щоби на ню прийшов дощ. Добре, що Бог дав Вам здоров'я, але прикро мені, що Ольдзя бодай кілька слів не докинула до Твого листа. Пишіть мені. Твоя обіцянка, що маєш намір слідуєчого літа відвідати, мене і Лідуню тішить. Тільки не знати, чи Господь Бог дозволить мені діждатися тої хвилі. Цілую Вас всіх щиро.

Твій Стрийко Михайло Рева.

\* \* \*

Відписано 19.11.1943 року.

Волосянка 07.12.1943 року

Любий Альфред!

16 листопада отримав Твій лист від 08.11.1943 р. і одночасно в той самий день получив поштову картку. Вибач мені, що я відриваю Тебе від твоїх грошових справ, але не зважаючи на це, мушу потривожити Твій спокій і мушу Тебе просити про обіцяний рецепт для моїх очей від твого лікаря, потурбуватися. Через мою сліпоту я не можу... Рецепт, про який я Тебе прошу, можливо допоможе мені і лікарю зі Львова. Тішити мене дуже, що я можу Тобі розказати маленьку новину, таку як згадка про полювання в 1900 році. Може по закінченні війни ще будемо мати такі полювання, як в Твої молоді роки в моїх любих Карпатах.

Від цьогорічних мисливців на оленів я дізнався, що в Рожанці полював Forstmeister пан Камла з Вестфалії, але нічого не вполював, а мешкав він в мисливському місці Припічки. Розбудили його вночі три вовки. Наступного дня всі єгери пішли на гору Ямна над Припічками в нічне полювання, і бачили двох роздертих оленів. Вони казали, що бачили, як сім вовків бігли з Мізунського лісу до Рожанки. Звичайно, з полювання на оленів нічого не вийшло, і пан формайстер поїхав додому. Петро Лелів з Голиці на снігу бачив двох вовків, але вони були з іншої групи, не з Рожанки, а з Угорщини. Милостива пані Марія називається Марія Христіанова, дочка, але не Христіановна, бо вона не росіянка. Я цілую її руки, і Тебе, і всіх з Гамбурга, також і пана Гауптмана. Вітаю сердечно твого старго друга Міхаеля.



\* \* \*

Мій любий Альфред!

Твої обидва листи від 18.11.1943 року з рахунком і від 24.11.1943 року я отримав. Так само я отримав і пакуночок, в якому знаходилася пляшка з валеріановими краплями для Людмили і друга пляшка з приписом проби вина і написано чорнилом, а олівцем писано *шахрайство для запаморочення*. Це були мої очні краплі, за які я Тобі щиро вдячний. В папері був порошок, який я розчинив у двох літрах води для промивання очей. Я отримав також від Тебе два повідомлення з мисливської газети. Я буду просити Бога здоров'я для Тебе і Твоєї сім'ї. В теперішній час не висилай більше статей з газети, щоб Ти не мав ускладнень зі службами. У нас снігу мало і не має зовсім інею.

Цілую руку милостивій Пані Марії і сто раз вітаю Тебе.

Твій М. 20.12.1943 року

\* \* \*

Мій любий Альфред!

Твій останній лист від 06.12. цього року я одержав. Лист був написаний Люд (милі), тому я і Люд(мила) дякуємо за него. В цьому листі був зверток з порошком для моїх очей, за якого я Тобі дуже дякую. Це вже другий зверток. Друга стаття з газети в мої руки не попала, бо митниця у Львові її сконфіскувала. Причина цього, як повідомила мені митницька служба 30 листопада 1943 року у Львові, те, що вищим урядом Львова забороняється привозити в Галичину ліки. Я дуже Тебе прошу припинити вже всі подібні посилки, бо я нічого не отримую, а Ти матимеш тільки великі грошові витрати. Ми обоє поздоровляємо Вас всіх з Різдвам, і в це радісне свято бажаємо всій родині здоров'я і переможного кінця цієї світової боротьби. Який я би був щасливий, якби Бог дав нам таку милість по закінченні війни ще раз потиснути руки батькові і синам в наших Карпатах. Скоро прийде новий 1944 рік, і в цей час ми хочемо побажати всього найкращого. І я роблю те ж саме.

Боже, дай міцного здоров'я, успіхів у всіх справах і спокійного, тихого життя всім членам сім'ї Гойслерів по закінченню... Ми поздоровляємо сердечно всіх.

Твій вірний друг Міхаель і Людмила.

P. S. Петро Лелів дуже дякує за поздоровлення і поздоровляє сердечно з Різдвам і Новим 1944 роком.

Волосянка 21.12.1943 року

\* \* \*

Дорога Ольдзю!

За Твій лист дякуємо Тобі щиро, бо довідалися, як Ви там у великій місті проживаєте. У нас також є дорожня, але що важніше, бо нема що купувати. Набіл весь іде до Славська, а відтак до Сколього і до Стрия. М'ясо ніхто не сміє їсти, бо різати худобу не дозволяють, а як хто тихцем заріже яку худобину, а довідаються о тім власти, то гірка година тому, мусить їздити на терміни аж до Львова по кілька разів, а на кінці сидить майже рік в арешті. Яйця мусять віддавати, але біда в тім, що кури не хочуть тепер нестись, а хто не здасть звисне число яєць, то той платить за яйце по з три злотих. Вуйко мав через кілька літ служницю з Ялинковатого, що уміла трохи ліпше варити, коло них ліпше ходила, але помічникови она не подобалася, то постарався, щоби її взяли до Німеччини, і она виїхала. Тепер вуйкову служницю (Волосянську дівчину) приучую трохи варити. Помічник має окрему кухарку з Тухли, котра служила і у Львові. Она єму і веде ціле газдівство, бо він має корову, паця і кури, і каже своїм парафіянам доношувати, а за се вуйко не дістає від парафіян нич. До мене зі Стрия не показуються, бо не мають часу, бо всьо є зайняте. Маня в магістраті, а Владзьо в Кооперативі, а тепер єще від 15.11.1943 року цивільні особи, потяг не бере, хіба за окремим дозволом від Староства. Маємо дістати до їзди Ausweiss (перепустку). Єще 15 жовтня ходили до фотографованя, але до сеї пори і слуху за них нема. Вуйко до сеї пори згадують часи, як Ви обоє до них приїзджали і з ними говорили. За Карвацьких нічого не чувати. Волосянка 23.12.1943 року

\* \* \*

Дорогі Вуйку!

Вашим листом Ви мене дуже втішили. Я і не сподівався, що Ви про мене ще пам'ятаєте. Не дивує мене зовсім, що Ваша тяжка недуга збентежила цілу рідню, бо видержати таку тяжку хворобу, яку Ви перетерпіли, є ознакою великої ласки Божої. Бог Вас любить і держить Вас для Ваших найближчих. Ви єще дуже потрібні рідним, бо ціла Ваша ближча і дальша родина росте і розвивається, мов той виноград, що посеред своїх численних віток має столітнього дуба, по котрім, спинаючися, може рости, цвистити і родити овоч, і так кождий з окрема жити власним життьом. Жаль мені дуже лиш того, що нема з Вами, ту на землі, тої, що з Вами на спільку сіяла без настання, добро в цілій ро-

дині, а найбільше Вам самим, а відтак близьким і дальшим надавала поміч, пораду і кожному з них потіху. Разом з Вами ставила підставу щасливої родини Дольницьких. Я пересвідчений, що Ви там у Відні всі щоднини згадуєте покійну вуйнку Олю, а я ту в Волосянці не опуштаю ніколи ні ранішньої, ні вечірньої молитви за того доброго і милосердного Ангела, яким була для Вас і навіть для мене майже чужого Покійна вуйнка Ольга. Перед двома місяцями раніше писав я лист до Оттона Недбаля до Гамбурга, але сей лист вернувся назад до мене з допискою «NichtbaiderArbeit» (не при роботі). Тепер, знаючи, що він по урльопі вернувся на своє місце, буду писати на нову та стару адресу. За Ваші щирі побажання Дорогі Вуйцю сердечно Вам дякую, а з нагоди святого Рождества Христового, що зараз надійде, і з нагоди зближаючогося 1944 року, бажаю і я Вам, та цілій Вашій родині, Божої ласки, здоровля, хліба, а передовсім того, щоби всі Ваші Рідні мали посеред себе кріпку і здорову Вашу Особу, бо Ви для них всіх конечно потрібні. Я дуже тяжко доживаю свого кінця, і якби не Людуня Грушка, що щодня мене відвідує, то я не мав би до кого і слова промовити, бо з моїм сорудником не сходжуся зовсім, бо я собі, а він собі хоруємо, не знаючи про себе так нічого, якби єден мешкав в Америці, а другий у Волосянці. Прокормлюся бульбою, капустою і молоком, бо більше не маю нічого. Найбільша біда, що я не маю муки. До мене ніхто не приїжджає, бо тих, що мене сліпого відвідували, вимордували большевики. Йосип Павлович помер 1942 року у Львові, а Павловичева виїхала зі Львова до Варшави, до сина. Цілую Ваші руки, Дорогий вуйцю, і єще раз дякую Вам, що про мене не забули.

Ваш свояк Мих.Рев. 24.12.1943 року

\* \* \*

Дорога Ізочко!  
Дякую Тобі за Твої побажання для мене. Якбиш коли заїхала в Галичину, не забудь і про мене сліпого. Питаєш мене, як я проживаю тепер! Мені живеться дуже тяжко. Я сліпий і в додатку хорий на міхур, тому безнастанно мушу мати когось, хто мені помагає убраться, перейти через хату і вийти до корів, щоби дати їм їсти. Мешкаю в одній кімнаті, а другу уживаю як комору, бо в ній помічник розвалив п'єц і нема способу другу кімнату огріти. Помічник мешкає в двох кімнатах і виходить на двір через кухню, або через скляні

двері на город. Варимо оба в кухні. Єму варить кухарка з Тухли, що служила по готелях у Львові, а мені варить служниця, дівчина з Волосянки, що обслуговує мене і доїть корови. Паличник поділив поле на дві половини. Просто хати, за рікою взяв собі, а на тім боці, де хата, держу я. До приходу большевиків стравилися сорудники, що були при мені у мене, а теперішній о. Дзізковський доти був на моїй справі, доки я мав запас білої муки і всіляких круп, молока, сиру і масла. Він мав свої окремі запаси харчів, але їх не рушав, аж коли у мене минулася послідна жмірка муки та копина припасів, тогди сказав людині, котра нам варила, щоби она сказала мені, що він буде справлятися сам окремо. Я остався, як пес у сливах, бо ані одного кг від білої муки не мав, а купити вже не було де. Доки були большевики, можна було купити в Кооперативі хліб, а як они втікли, німці нашим Кооперативам муки не хотіли давати. Так прийшов час, що я мусив голодувати. Доки мав я єще вівсяної муки, пекла служниця оципки, то був одинокий хліб, який я їв. Часом з парастасу давав мені помічник чотири, або два, або один боханець хліба з церкви, а тепер перестав зовсім давати. Відколи Ординаторіат від мене, яко сліпого, відобрав управу парохії і передав її помічникові, так сей отець попровадив парохіян, що ані оден з них навіть не загляне до моєї кімнати. Але видочий отець має всьо з села, що єму потрібно — кури, яйця, масло, сир, мід і секретно м'ясо, бо явно різати не вільно...

(На цьому перериваються записи в зошиті).

## СПОГАДИ о. МИХАЙЛА РЕВАКОВИЧА

### ЗОШИТ 6-й з 1947 р.

РИКОВИСЬКО 1919 року

**Опорець** 19 серпня 1919 р.

Ваша святість! На Ваше доручення, пана доктора Шрекера, буде, Ваша святість, у Верхній Рожанці почесно прийнято.

Ваша святість! Можете в Рожанці, як завжди, зустрітися з паном управителем, якому можете довіритися.

Ваш відданий Таборський

(в оригіналі текст писаний німецькою мовою)

Таким способом постановив Скільський Forstamt затушувати цілий той скандал, що «лотер біксеншпанер» викликав, заборонивши мені в 1918 р. полювання в Рожанці на риковиську.

Дня 10 вересня 1919 року приїхав я до Каричека, управителя в Рожанці, щоби довідатися, чи риковисько вже розпочалося. Ту сказали мені, що сими днями викінчать поправу колиби, а олені почали ночами відзиватися в Медвіцькім Потоці. Пан Каричек пропонує мені, що понесе погода гарна, а річі мої вже зложені в колибі, тож щоби м не вертався до Волосянки, але їхав на ніч в колибу. Я сам переконаюся, як стоять справи з оленями.

Їду до колиби з Петром Голоківським і ночуємо в колибі вправді під дахом, але ще без вікон і дверей. Там засталисьмо ще майстрів і побережників Антона Готиша і Петра Черленюка. Они оповідають, що єще в Рожаночці не чули оленя, лише знають, що управитель дістав рапорт з Росоку, що один олень відзивався в ночі в Медвіцькім.

Дня 11.09.1919 р. (четвер) о 7-мій ранку їду сам у Спалені Зруби. Під стежкою над Багнаковатим увидів єм доброго шостака, цапа, як жировав.

Мушу згадати ще і про другого підлісничого Яна Муравського. Сей підлісничий не мав ніякого лісового вишколу. Дістався до служби у баронів Гроєдлів через протекцію Мізунського управителя лісів. Був він сином якогось жидівського урядника в сільній жупі в Болехові. В часі ловів на оленів, коли приїздив Архикнязь Леопольд Сальватор полювати, улаштували Муравського яко помічника для одного з княжих гостей.

1906 році дав мені управитель Тіхі Муравського за помічника, і відтоді почався мій хрест, клопіт в ловах на оленів. Пан Ян про лови на оленів майже нічого не розумів, а удавав, що все знає і розуміє, бо він полював в Мазуни. Замість того, щоби піти тихо і спокійно за мною, біг він все поперед мене, а коли де олень відзивався, ніколи не слухав мене і не ждав вказані мною місця, щоби я тихо міг підійти до оленя. Коли я лише віддалився на кільканадцять кроків, він обходив мене боками, хочаки конечно видіти оленя скоріше від мене. Потім мені брехав, що він не йшов поперед мене, лише за мною. Але, що се робив він, не вийшло і без уваги на вітер, все мені олень спольщував. Я, не могути дати собі ради з таким помічником, брався на спосіб. З колиби я давав плечак з харчами для нас нести п. Янови. Але при собі в кишени блузки мав я всю мою

складану ліхтарку з резервною свічкою, кусок хліба, зо три таблички шоколади, два яблука та цитрину. О тим всім п. Ян нічого не знав. Тоді пішов я на підсід. Пан Ян своїм звичаєм старався вже іти наперед мене, хоч я йому се заборонив, та не помогло.

Того дня в пригожому для мене місци, коли п. Ян відбіг, як звичайно, на перед, я скручував у бік і зникав п. Янови з очей. Я пішов тоді своєю дорогою, так, що помічник не знав, де я. Так я, маневруючи, підходив, а робив се так, щоби він мене не віднайшов.

Се була школа для того чоловіка, якому ані почування, ані просьба не помагали. Коли вечором вертався я до колиби, то заставав я все п. Яна в колибі. Він все дивувався, як ми не змогли себе віднайти. Та коли в 1908 році на Менчеликовському Горбі підходив з ним до добре рикаючого 14-така і просив його, щоби лишився спокійно на стежці, а сам посувався дальше до бика. Олень тягнув з полонини Менчеликовським Горбом просто мене дуже густою буковою культурою. Я, чуючи його близько рикаючого, так, що було чути тріск галузок. Задержався я коло смереки, сподіваючись, що з того місця скоро його побачу і буду міг до нього стрілити на віддаль кільканадцять кроків. Та нараз олень задержався в ході, хвильку постояв, а я почув скок оленя в противному напрямку вгору полонини. З перших секунд я не знав, що сталося, бо вітер був для мене дуже добрий, а я стояв зовсім непорушно. Та нараз по правій моїй руді побачив я збоку Муравського... Сего було мені забагато. Я ... вернувся до колиби і написав листа до управи Тихому. Запечатавши лист, передав його Муравським до лісництва.

В листі написав я управителі таке: щоби був такий добрий і більше мені сего пана до колиби не посилав, по тій причині, що для мене і для Муравського се небезпечне, щоби я з ним ходив. При зустрічі з управителем розкажу йому всьо точніше. По тим письмі я вже більше п. Яна в колибі не бачив. Запримітити мушу, що сей пан зіпсував мені засувку при моїм подвійному крісі, хоч я ніколи не давав його нести побережникови. Він перекрутив мені монету, через що я на близьку віддаль хибив оленя. Він був взагалі чоловік, який не умів і не хотів послухати того ловця, з яким він товаришував. В колибі «На Брідку» убив він вадаса, що там був сховався. Коли управитель довів його другим гостям за товариша, і, як я пізніше довідувався, всі гості і ловці нарікали на такого помічника. Зокрема редактор «Ловця» Альберт Мнішек так само, як і я, просив Ти-



хого о зміну помічника, бо з Муравським не в силі до оленя підняти. В часі хвилевої неприступності Муравського Мнішек пішов на підхід сам і убив 12-така.

## УПРАВИТЕЛІ В РЕВІРІ РОЖАНКА

Я почав полювання на оленів в часі, коли в Рожанці настав управителем Франц Тіхі. Був се дуже культурний лісовик, який старався все іти мені на руку. Він управляв ревіром аж до 1912 року. В тім році пішов він на пенсію та перенісся з Галичини на Мораву до своїх дітей. По Тихім прийшов до Рожанки німецький чех Франц Штайнер, який через своє пияцтво не міг управляти ревіром. По 1—1/2 році управительства забрали його назад до Демні. В 1914 році управляв Рожанкою чех Ерн. Був се інтелігентний чоловік, а що в літі 1914 року вибухнула Світова війна, Ерн управляв тоді двома ревірами, Тухлею і Рожанками.

Ерн бував у мене і предложив мені плян, що хоче на угорським боці створити осібний ревір для привілейованого полювання на оленя. До сеї спілки намовляв він і мене. Та війна перервала ті пляни. Ерн почувався до певної міри вдячним мені, бо позичив від мене мого кріса, щоб убити в Рожанці оленя, якого убити дозволили йому Демянська дирекція Скарбу. Свою зброю лишив він на Чехах, бо провадити оружжя до Галичини було заборонено. Я йому позичив мою рушницю з льорнетою, яким він уполовав в Рожанці гарного 16-така. В 1915 році в осені не було в Рожанці ніякого управителя, а в 1916 році прийшов там Михайло Карич. На тій посаді був він до перенесення його до Коростова, що сталося по дев'ятьох роках в 1926. Тоді до Рожанки прийшов Казимир Вацек, поляк, але розумний чоловік, не загорділий. Тому, що ревір Рожанки Нижньої і Вишньої винайняв був якийсь багатий бельгієць для польовання, я не міг вже полювати в моїм давнім ревірі. Барони Гроєдлі лишили мені для польовання лише одну гору Кливу, над стацією в Рожанці. Там я полював одну осінь, дуже перестудився і тяжко захворів. На тім польованню на Кливі покінчилися мої ловецькі пригоди.

Бельгієць в Рожанці убив медведицю, а що право ловецьке забороняло убивати медведиць при малих медведях, так Скільська Дирекція Скарбу се заїтала, а публічно заявила, що то був убитий медвідь. Бельгієць убив ще оленя 12-така в урочищі «На Брідку». З тими трофенями від'їхав він додому.

## ДИРЕКТОРИ СКІЛЬСЬКИХ ДІБР

З часу, коли я розпочав полювання на оленя, директором Скільських дібр був саксонець Адольф Вайсбах. Він на прохання мого тата в імені Шмідта і Гредлів дозволив мені полювати на оленя два рази, у Либохорі, а відтак в Рожанці. Був се чоловік високого образования і дуже добрий лісівник. Він з Едвардом Таборським часто бував у мене. Були се найгарніші часи мого ловецтва. Вайсбах управляв Скільщиною до року 1908, коли дуже захворів на легені і так, що мусив піддатися два рази операції (помпування води з легенів) і не міг уже управляти добрами, поїхав на лікування до Швайцарії в Давос і там помер.

По Вайсбахові прийшов яко директор адвокат з Будапешта Др. Карло Шрекер. Не бувши іспитованим лісником, так все в лісових урядових справах заступався Кольом. Тому, що я мав дозвіл на лови оленя, затвердженим Гроєдлем, то Шрекер, яко їх директор, дозволив мені і дальше польовати. Так коли вибухнула Світова війна 1914 року, він не хотів зустрічати москалів, лишив на своє місце Гезу Робоза, і дуже здібного урядника гандльового жида Коппеля. Шрекер втік до Будапешту. Та Робоз з Коппелем вибрали своє місце, так званий тріумвірат, що його творили Коль, Водічка і Штайнер. Коппель з часом також утік, лишився Водічка. З того часу настав рай для лісових злодіїв. Коппель не мав відваги виступати, яко перший, і відступив першенство Водічці, а той самий чех, що ані Бога, ані людей не боявся, гуляв з козаками та давав вирабувати все, що лише ті схотіли в Скільських дібрах. Він чувся, як пиріг у маслі, як довго були москалі. А що це тривало коротко, то ж він крутив і з українцями. Коли зістали москалі прокльонами, сама Українська Держава, він лишився ще на пості директора Скільських дібр, щоправда, під надзором українця Юрка Мартинця. Коли в 1923 році Вересневий мир підчинив Галичину полякам, тоді Водічка мусів був втекти на Чехи.

На директора поставили тоді Гроєдлі, Казимира Кумора. Був се вислужений професор лісництва на Львівській лісовій школі. Він упорядкував господарку лісами в Скільщині. При помочи молодих інженерів лісовиків поділив на кляси, вік і рода всі ліси, поробив пляни для її загосподарювання і раціональних вирубів. З тих молодих інженерів лишився у Скарбі лише один, Євген Гаврилів. Та професор Кумор, виробивши пляни, не хотів дальше держати ди-

ректуру, а порадив Ріхардови Гроєдлю, щоби той сам обняв головний заряд уряду Дібр Скільських. Гроєдель його послухав і аж до приходу більшовиків в 1939 р. заряджував лісами сам.

## 12.07.1947 року ДОРОБОК МОЇХ ЛОВЕЦЬКИХ ТРУДІВ

Тому, що в наших Карпатах найпочесніше місце належить медведєви, починаю від него. Я убив два медведі. Першого в Левкани на полюванні з нагінкою і псами. Стріляв я кулешріткою (біксенлінте) калібру 12,3 від Обріса в Ферлаху. Куля прошила шию і ведмідь упав на місці. Був се чотирилітній медвідь.

Другого медведя убив я в Малім Марадикові на лісовій дорозі, межі Малім а Великім Марадиковим. Висунувся із густої смеречини гонений псами і зрубниками, узбройоними сокирами, дуже грубий медвідь, на сім кроків попереді мною. Я клячав на стежці на однім коліні, ждучи его появи з-під галуззя клапатої смереки. За мною тою доріжкою надбігав Едвард Таборський. Побачивши мене клячущого і зложеного до стрілу стану, за мною і собі приладивси. За Таборським надбіг Якоб Метцлер з готовим менліхером. Коли медвідь увидів на стежі чоловіка, звернувся в мою сторону, і в тій секунді упали дві стріли майже рівночасно, а третій стріл о секунді пізніше. Медвідь звівся на задні лаби, мовби в намірі скочити на мене, та вже сили у него не було. Він упав на стежці навзник і більше не рушився, а гончаки скубли в лютости его кожух. Два перші стріли майже рівночасні, були оба смертні, один в чоло, а другий в середину грудниці. Встріл Метцлера хибнув. Того медведя признали товариші мені. Крім Едварда Таборського і мене брали участь в тих ловах форсварти: Метцлер, Денчак, Хоминець, Карич, Лев Якш і много побережників, підчинених Таборському, а яко запрошений гість на ці медвежі лови був управитель Опірської пили Альфред Хаусслер. Він мав апарат фотографічний і дуже гарно сфотографував. Таку знімку зробив на тім місці, де медвідь упав. Знімка цілої громади полюючих випала дуже гарно і єї зберіг по нинішній день. Я стріляв кулешріткою Обріса.

Улюбленими моїми ловами були таки лови на оленя в часі його рикання. На тих ловах від 1898 до 1905 року включно я уживав кулешрітку Обріса і уполював в тих роках 19 оленів, 17 — в Рожанці на рикання, а два на Пристіні, на нагінкових ловах рикання оленів (feistzeit). На ті всі олені я зужив 24 па-

трони, наладовані чорним, димним порохом і кулями олованими з тупим вершком.

Опис тих моїх ловів подаю на другому місці з пам'яті, бо мої всі точні записки пропали мені в 1914 році в часі Першої світової війни. В роках 1906 до 1910 включно уживав я подвійного експреса, калібру 903 на бездимний порох, півтора грама, і патронів Kupferteifringgeschoss ві Йоганна Наводного з Праги. В тих п'ятьох роках тим подвійним експресом калібру 903 я убив в Рожанці 10 оленів. На них зужив я 14 патронів. Послідній мій олень убитий тим крісом є найгарніший між всіма моїми оленями. Та тому, що Ян Мушинський зіпсував мені в нім безпечник, мусів я навесні 1911 року відслати его до Праги та просив Наводного, щоби я якнайдалше до 1 серпня направлений кріс мав знова у своїх руках, бо 1 вересня поїду на лови. Серпень кінчився і я телеграфічними депешами домагався від Наводного, щоби той сей час прислав мені експрес. Управитель Тіхі повідомив мене, що олені вже починають рикати, та на мою нову телеграму до Праги відповів мені Іван Наводний, що мій кріс буде готовий за чотири тижні. Се мене дуже розлютило, бо олені рикають, я зо всім приладжений, але в руках у мене є лише моя стара кулешрітка. По на раді з жінкою попросив я мого швагра о. Остапа Охримовича, щоби той їхав зі мною до Львова, бо мушу купити собі якийсь кріс, хотьби мав бути і манмахер (а я манмахерів задля їх твердого спусту боявся), бо рикання оленів не хочу утратити. З Остапком поїхав я до Львова, зайшов до фірми Дзіковського, одповів директору Табачковському, яку Наводний зробив мені прикрість, та попросив Табачковського, щоби той сам вибрав відповідний для мене кріс. Табачковський забрав з свого магазину три кріси системи менліхер-менауер калібру 8.2. Ми поїхали на стрільницю. Там стріляли до шайби на 100 метрів, і я той кріс купив. Того дня вернулисьмо в ночі до Волосянки, а я на другий день на ніч вже був в колибі на Прип'ічках. Від сего часу, а при ловах на олені вже іншого кріса в руки не взяв. Шенавером убив я 14 оленів на 15 стрілів. З повисшого виходить, що я в моїм ловецькім життю убив 43 олені, а на се зужив аж 54 патрони.

Диків убив я в моїм життю вісімнадцять, в тім числі — 4 дуже грубих одиниці, а 2 — дуже грубих самури. Решта 12 штук були вархлаки середньої величини. Серників убив я всего навсего 15. Лисів 9 штук. Борсуків 2 великі і дуже тучні. Зайців около 200 штук. На вовка в моїм життю стріляв я два рази вночі і оба

рази схибив. Орабок уполював щонайменше яких 240 штук. Качок убив я 7 штук, а дві крижівки і 2 дикі гуски в часі їх перелету. Голубів диких убив я 5 штук. Білих бузків, що в часі їх перелету я не хотів стріляти, а чорних бузків, котрі мали 2 гнізда в скарбових лісах межі Славском а Гребеновим і про одно гніздо коло Тухлі я знав, і они часами поодинокі прилітали, аж під Волосянку жируючи на Славії і Опорі я, розуміється, не стріляв, бо се дуже гарна а рідка птиця.

В Левкани в громадськім лісі, над дуже стрімким берегом потока, на дуже великій старі ялиці було орлине — беркута гніздо, до котрого я з Остапом Охримовичем вибрався на прогулянку, щоби із шпилья одного близького горба заглянути вгнурто гнізда. Щасливо засталисмо у гнізді самицю і молоде одно орлича. Мати не покидале молоде. Дивилисьмо ся які дві години. Другий орел самець кружляв високо понад Могилою, Плішкою, аж по двох годинах надлетів на Левканю, нагло спустився до гнізда. Самиця взнеслася у воздух, а самець в гнізді вигрівав молоде і, здається, давав єму в отворений єго клюв, та довідіти, що він давав, ми не могли. А що сидячи у Левкани і ми зголодніли, тож забралися раді з нашої прогульки додому. Нині вже тої ялиці нема, і орлів також не видати.

## ЄК Я ПРОЖИВАВ У КОЛИБИ

Директорови Адольфови Вайсбаху я сказав, що не вимагаю від Скарбу, щоби мене в часі ловів барони Гроєдлі прокормлювали і мною опікувалися, ані дирекція, ані місцевий управитель ревіру Тіхі, бо я привезу собі до колиби всьо, що мені буде потрібно з дому. Для того в послідних днях серпня вдома приладжував собі те, що маю забрати з собою до колиби. Від мого приятеля Едварда Таборського випрошував собі Волосянківського побережника Петра Губаля Голоківського, котрий сповняв службу кухара в колибі і мого камердінера. Олдьзя приладила мені потрібні біла і одежу до коша, або куфра, пакувала п'ять пар біла, дві пари вовняних сорочок і підштанців. Дві пари сітківок від поту, кілька пар шкарпиток, хустини до носа, одно резервове ціле теплійше убранє, кожушок, лекший наплечник і пару черевиків, вовняні камаші і легкі полотняні камаші до ходу, та шкіряний пас з двома шкіряними ременьками на годинник і на резервові патрони. Се все пакувалося на спід дерев'яної скриньки, або куферка, або сильного коша. Поверх тих річей ішло пуделко з цукром, друге пудел-

ко з письмовим папером, бібулою, пером до писання, тютюном, цигарками, слоїком з кваском цитриновим, флящинкою з калій гіперманганатом, планшетами і грубим резервовими гудзиками до штанів і сорочок. Мій куфер мав зверху окрему скриньочку, в котру пакувалося добре затикане чорнило до писання, бондажі на рани в часі скрути, вата, кусні суконні на латки в разі роздерття одежи, нитки чорні і білі, пуделочко з іглами, резервові шнурівки до черевиків, ножички, малі клішки, малий круглий образок Пресвятої Богородиці, що в колибі все висів над моєю постулею, два клубки шпагатів, тонший і грубший, кусок воску до смаровання ниток, велика крива ігла до зашивання тлумока з постелею і більша кількість гвізда, гонталів трьох і чотирьох цальових, і шість або вісім штук грубих до прибивання жердок та вішання кріса, мосяжний низький ліхтарик під свічку, і пачка, десять пуделок з сірниками, кресало, кремійнь і губка до одежі, та щітка до смаровання черевиків.

Друга дарована скринка містила в собі: два бляшані поливані гонці до варення зупи або м'яса, один желізний поливаний горнець. В ті три горшки пакувалося чайний до запарювання чаю, чотири горнята до чаю, або молока, дві шклянки до води і до гіперманганікуму і чотири лямпки до вина, п'ять тарелів, три глибокі, дві плиткі, три ложки, три пари ножів і вилок, ситко до чаю, свічки до колиби і тоньші до складаної ліхтарки, короткотяг, два або три пуделка з вазиліною і прибори до чищення мого кріса (шнурі, один до пуцования, другий до смаровання, фляшочка балістолю, вата), три ложки до чаю, великий бляшаний чайник на кріп і стирки, потрібні до миття начиня в кухні. В ту скринку пакувалося також більший кусень вудженої солонини, копченої вудженки і окремо завитий папером і стиркою три кіла сметальського сира, як було ще місце в тій скринці, то була там фляшка оцту і півфляшки провансальської оливи до їдження та окреме камінне горня з солюю.

В окремій скринці, замиканій на колодку, пакувалося дерев'яна діжочка з добре упрасованою бриндзєю з кминком і каменний горнець із накривкою на свіже молоко, чотири або п'ять фляшок вина білого, дві фляшки вина червоного до чаю, фляшка руму і фляшка з коньяком, єк було місци, клали єще фляшки з пивом.

До скринки, де була одежа, ішла фляшка з чайом і полотняний міщук з двома кілами цукру до термосу літрово та півлітрово, та бодай одно кіла чеко-



ладових табличок, там пакувалося кілька боханок хліба і булок. Над тими всіма річачками був окремий пакунок з добре вудженою сухою ковбасою, три або чотири кіла. В окремій дерев'яній скринці пакувалося свіжі яйця 50—60 штук.

Мала окрема скринька містила в собі добре запакований будильник, яку мав при собі Петро. Окрема скринька містила в собі висячу лампу і два літра нафти і лійку до неї. Ті всі менші скринки мав у своїм дозорі мій кухар. В міху забирив я около 50 кильо бульби і всякої городини на закришку: петрушки, моркви, калярепи і вінчик сушених грибів.

Постіль творила окрема тлумок, сінник (порожній або набивався сіном аж в колибі), два великі грубі коци, два мягкі, чотири простирадла і коцики до накриваня, три подушки не дуже великі, і дві яски, чотири простирадла і чотири рушники, і одна колдра. Вся тая постіль завивалася визше згаданими простирадлами, а поверх обвивалася цілком порожнім домашнім сінником. Я брав таку кількість постели, бо зо мною все був котрийсь з моїх швагрів, або Лев Якш, і я давав їм тогди подушки і коци до накриття. Крім того, все брав я з собою ще дві більші плетенки з квасним молоком. Одна для мене з гусянков, а друга для Петра. Всі ті ту наведені пакунки пакувалися на віз Михайла Баніка (паламара), обпакувалося сильно сіном, обшнуровувалося мотузюм і Михайло з помоче кухарки і свого брата Николи, прибравши собі еше третього коня від Луки Любасівського, як лише прийшов лист з Рожанки, що олені починають рикати, їхав через Літовища до Рожанки на Бродок, або Припічки. Другого дня їхав я верхом Комаркою, а Федір Лелів Кондрич ніс мій кріс в скіранім футлярі, а в плечаку так само запаковану люнетку і звичайно печеню, яку Ольдзя зварила, щоби бодай два дні мав на порядний обід. Як прийшов я до колиби в Риповатий, заставав я нагріту колибу, злагожену добре постіль, на моїми прічею, застеленій свіжою чатиною, був набитий сіном мій сінник, накритий коцями і простирадлом три подушки і як моя ковдра, а се все прикрите великим коцом. Постіль ділив я також тогди, ек приходив до колиби Якш або Остап Охримович, або Дамон Охримович. Вже висіла лампа з нафтою, над моєю постелею ішов натягнений годинник. Я з Петром повисив в купу, так щоби миши не досігали, ковбаси, солонину і вудженку, виймав ліхтарик, закладав свічку, брав собі дві



Koleba w Zelemiance 26.IX. Fot. St. W. Orski.  
(Zob. Kron. Myśl., str. 1000).

свічки до кишенькової ліхтарки, а Петро зладив велику мидницю з водою, бо мидницю і коновку на воду прив'язував на самім верху воза, щоби її не поламати. Я лишився в колибі, а Федора Леліва і Камарку, погодувавши обох, відправляв до Волянки. Лишився сам з Петром, поряд випакуваний кріс на сухо, злагодив собі патрони, змінив камаші шкіряні на полотняні, і з Антоном Лютишом пішов на підхід.

На цьому 6-й зошит завершується.

Зі слів Масного Богдана Андрійовича, що проживає м. Стрию, стало відомо, що зошитів-історій про полювання о. Михайла Реваковича було близько 10—12. Частину записів зі слів сліпого уже тоді о. Михайла Реваковича робила Марія Раковська, народжена 1916 р. в Кракові, а частину Людмила Грушка.

**Роман КУПЧИНСЬКИЙ. МИСЛИВСЬКІ  
ОПОВІДАННЯ. Вінніпег, 1964**

### КІНЦЕВЕ СЛОВО

Врожайні простори нашої батьківщини були від найдавніших часів повні усякої малої і великої звірини, що давала поживу, хутра і шкури. Тому від давніх часів славиться Україна в усьому світі як мисливський рай. Зокрема великі ліси та безкраї степи давали захист сьогодні вже винищеним різним породам



Straż rewirów w Załemiance. Fot. St. W. Oorski.

звірів — турам, зубрам, диким коням, т. зв. тарпанам, та майже винищеним лосям і ін.

Це багатство природи пособляло торгівлі, притягало поселенців, але й змушувало до оборони перед наїзниками. Шкірки соболів, горностаїв, бобрів, куниць уживано на прикраси чи відзнаки достойницьких одягів, або й на цілі кожухи. Куни, поділені на пів, а навіть на чверть заступали, як каже «Руська Правда», обігову монету в обміні, чи платіжі державних данин, або наложених кар.

Велика різноманітність звірки і мисливської пташні, їхнього місця прожитку, часу розплоду, відмінність поживи, а навіть — можна сказати — навичок, норовів зумовлює спосіб і теоретичний поділ способу полювань. Найважливіший: низьке, або низинне та високе, або гірське полювання.

Простий поділ на малу, низьку звірку і пташню, значно численнішу, яка виводиться й живе на низинах, у воді, на болотах. До неї вчисляються також і сарни, не зважаючи на їх величину та знамените м'ясиво, саме через їх численність та вигідне полювання на них. Вони користуються більшою увагою та піклуванням оленя, лося, ведмедя, рися, дика, передовсім у горах, отже також гірське полювання відрізняється від першого саме його трудністю, коштовністю, більшою вартістю трофеїв — рогів, кливаків і шкір. Відмінністю цього відділу є те, що на низинах стріляється переважно шротом, а в горах кулею, Прийнято також стріляти на долах кулею і сарнюка, якщо

на це дозволяють вимоги загальної безпеки. Рідкісна велика птиця — готур, тетервак у Карпатах, дрохва на придніпрянських степах самозрозуміле належать до високого мисливства. Великі простори мокрого Полісся є також осідком великого звіра (лось) та птахів (готур). Готури, звані там глухарями, навіть більші від карпатських, численніші, легші до споживання.

Знаємо з нашого «Слова о полку Ігореві», що вже в сірій давнині наші предки вміли собі допомогти у трудніших полюваннях: «Пуцаше Соколов на стадо лебедей». А ще давніше, з мистецьких джерел грецької, чи римської мітології пригадуємо собі, що вживання до полювання собак сягає найдавніших часів мисливства. Тим можна пояснити велику різноманітність порід собак, вірних товаришів мисливця — від гінчаків, хортів, ямників, лягавців до останнього ляморця та пінча.

Ваблення сарнюка, слукви, качок приладами, що наслідують голоси даної дичини в часі гонитви, чи парування, або запаювання манекінами (качки) — це вже винаходи новіших часів.

Мисливський спорт, виконуваний організованою громадою, втішається більшими успіхами та є доказом вищої культури. Ми мали в Галичині небагато дідичів (Тишовницькі в Довголуці, Луцькі — Михайло, Мирон і Володимир — у Янчині), що влаштовували в своїх лісах полювання для більшого числа запрошених гостей, а ті полювання залишали і їм, і гостям наймиліші спомини прегарних переживань та в великій мірі причинялися до пожвавлення товариського життя.

При кінці 19 і на початку 20 століття мали ми багато наших славних мисливців, які, одначе, віддавалися цьому спортові одинцем. Такі пам'ятні прізвища як: **о. Ревакович**, **о. Рудницький**, **о. д-р Юрик**, **о. Карачек**, **о. Лаврецький**, а зі світських: **Юліян Шиманський**, **Генрих Глинянський**, **д-р Фелікс Сельський**, **інсп. Солтикевич**, **проф. Володимир Шухевич**, **д-р вет. Дорожинський** — це прізвища мисливських корифеїв, що залишили нам багату традицію. На жаль, не залишили друкованих споминів, хоч не один з них напевно мав їх написаних.

Вже в дев'ятдесятих роках минулого століття зродилися перші спроби організування гуртових полювань з участю самих українців. Ініціатором був проф. **В. Шухевич**, а головним тереном прегарні ліси львівської Митрополії, а пізніше Чину ОО. Студитів. З цих зачатків зродилася думка заснування українського мисливського товариства. Це було в роках 1922—23 у



Львові. Почалися наради в справі правного оформлення, статуту і т. п. Врешті, в 1924 р. українське мисливське товариство під назвою «Тур» побачило денне світло. Я став головою «Тура», Альфред Глинянський, урядовець нафтової спілки, ловчим, а проф. гімн. Володимир Білинський секретарем. Воно швидко розвивалося і незабаром мало тридцять членів.

«Тур» був першим статутним українським мисливським товариством, коли не в цілій Україні, то напевно в Галичині. В тридцятих роках заснувалося мисливське товариство «Ватра» в Станиславові, якого головою став лікар д-р Кость Вовевідка. Напевно з бігом літ були б заіснували наші мисливські товариства і в інших околицях Галичини, Волині, Полісся чи Холмщини, себто в частинах України, що належала тоді до Польщі, але прийшла війна і все скінчилося.

«Тур» винаймав багато громадських ґрунтів на полювання, тримав мисливських сторожів, дбав за звірку та поборював чигунство. А чигунів було в нас чимало.

Мисливські товариства не тільки підсилюють товариське життя, але й дають імпульс до мистецької і наукової творчости, до пісні, малярства, різьби і літератури — з мисливською тематикою.

Які багаті в мисливські пісні деякі народи Європи. Здається найбагатші німці, які мають ці пісні зібрані і видані в співаниках. Їх співають широкі кола громадянства — по хатах, по льокалях і в концертних залах. А в нас?

Автор згадує в оповіданні «Як з книжки» пісню С. Воробкевича «Стрільцем бим бути рад». Не відома вона ширшому загалові. Так само не відомі і новіші мисливські пісні, наведені в цьому оповіданні. Знаю, що деякі з них згармонізував композитор М. Фоменко, а хор «Думка» в Нью-Йорку видав їх для свого внутрішнього вжитку на шапірографі. Треба було б позбирати всі пісні і видати в більшій кількості, щоб українські хори могли їх виконувати, а тим самим і популяризувати серед громадянства.

І образотворче мистецтво на мисливську тематику не багате. Крім ілюстрацій до оповідань, байок, чи поем («Лис Микита» й ін.), картин, більших чи менших, олійних, акварель чи рисунків у нас можна на пальцях почислити.

На кінець про літературу. Знаю два наукові твори про мисливство. В двадцятих роках вийшла накладом т-ва «Тур» у Львові невелика книжечка І. Крип'якевича



Реколекції священників шістьох деканатів — Гребенів 1931 р. санаторія «Зелеміль». 1-й ряд сидять: (зліва направо) — о. Михайло Ревакович — 9-й

«Мисливство в давній Україні», а в тридцятих роках появився в УРСР більший науковий твір, Аверіна, «Мисливство в Україні» (за точність назви не ручу). Твір солідно опрацьований, а крім цього має на кінці словник з двома тисячами мисливських термінів. На жаль, твору Аверіна вже, здається, в продажу нема. Українці з Америки, які їздили в Україну, не могли його дістати в книгарнях Києва чи Львова.

Крім тих двох книжкових творів появлялися і час від часу появляються в часописах статті на мисливські теми. В т. зв. красному письменстві творів з мисливською тематикою дуже мало. Оповідання в часописах, журналах, чи поодинокі в збірках, епізоди в повістях, але цілої збірки мисливських оповідань, чи цілої мисливської повісті я не знаю.

Може збірка Романа Купчинського «Мисливські оповідання» буде поштовхом для інших письменників до написання і видання цілих збірок і повістей на мисливські теми. Тоді хоч трохи заповниться прогалина в українському письменстві.

*Теодор РОЖАНКОВСЬКИЙ,  
кол. голова мисливського  
Товариства «Тур» у Львові*

## РОДОВІД РОДИНИ РЕВАКОВИЧІВ

**Февронія (Фавстина) Ревакович** (14.08.1847 — 03.10.1928), вінчана 19.08.1870 р. з **Іваном Грушкою** (04.12.1843 — 06.06.1913), народився в Бехіні, повіт Табор, Чехія. Був лісником в Н. Рожанці.

Їхні діти — **Славко Грушка** (1870, с. Н. Рожанка — 06.03.1940).



**Людмила Грушка** (01.09.1871, с. Н. Рожанка).

**Теодор Грушка** (1882 р. н., с. Н. Рожанка, арештований советами в Стрию 22.07.1941 р., подальша його доля невідома, мабуть загинув).

**Геня Грушка-Раковська** (27.01.1879, с. Н. Рожанка — 03.03.1941—Стрий). Одружена з **Шимоном Раковським** — помер в Кракові — 07.01.1918 р. Їхні діти — **Марія Раковська** — (16.11.1916 — 05.05.1999). Вінчалася 21.10.1950 р. з **Андрієм Масним**. Від шлюбу народилася 14.12.1951 р. н. дуже мізерна дитина.

**Любомир Грушка** (1885, с. Н. Рожанка — 12.06.1947, Стрий).

В грудні 1951 р. арештували Володимира, а 27.12.1951 р. Богдана.

**Климентина (Климка) Ревакович** (07.04.1852 — 04.02.1936, Волосянка), вінчана 19.08.1870 р. з **Йосифом Торбою** (03.01.1842 — 12.02.1880).

Їхні діти — **Саша Торба** (23.06.1872 — 29.12.1945, Волосянка).

**Славко Ревакович** (1876 р. н., вінчаний 1915 р. — 03.03.1941 р.).

**Геня Ревакович** (27.01.1879 — 06.3.1940).

**Тит (Тигус) Ревакович** (06.09.1845 р. н., вінчаний 1912 р. Помер 14.10.1913 р. у Львові).

Його діти — **Ольга Ревакович**, була віддана за **Йосифа** (був суддею), помер 27.06.1942 р. Подружжя мали сина **Зігмунда**.

**Наталія Ревакович**, була віддана за Любомира Охрімовича. Подружжя мало двох синів — **Леся** (замучений у віці 26 р. в тюрмі у Львові 23.06.1941 р.) і **Патричка** (помер у віці 22 років — 08.01.1942 р.).

Відомо зі збережених записів Людмили Грушки, доньки Фавстини Ревакович та Івана Грушки, від (19.08.1943 р.), що прадідо Носух рождений в Медиді, прабаба — **Кочеркевич** (з дому).

Ці записи зроблено Людмилою Грушкою 19.08.1943 р.

Марія Раковська, разом з матір'ю Геньєю Грушкою-Раковською, переїхала, правдоподібно, з Кракова у 1920 р. в півтора року після смерті бать-

ка Симона Раковського, до Волосянки, до (вуйнок) на священничу плебанію і проживала тут приблизно до 1939 р.

1. Власний архів, оригінальні зошити з оповідями про мисливство о. Михайла Реваковича з Волосянки.
2. *Чудійович Ігор*. До історії мисливства та рибальства на Сколівщині / Ігор Чудійович. — Стрий : Рій, 2011.
3. *Чудійович Ігор*. Оповіді о. М. Реваковича про полювання на Сколівщині / Ігор Чудійович. — Стрий : Рій, 2011.
4. *Petruski K.-S. Historia naturalna zwierzat ssacyh dzikich galicyjskich / K.-S. Petruski. — 1852.*

*Ihor Chudiyovych*

#### HODGE-PODGE ON BEARDOM

Presented materials have enabled acquaintance with a unique source documenting the history of forestry in Boiko land. Publication is preceded with the study on shelter for wild animals founded in the village of Pidhorodsi, Skole county by K.S. Petrusky, great landlord in this massive of Ukrainian Carpathians. As main carrier of data on hunting of the 2nd half XIX c. in the study has been presented Rev. Mykhailo Revakovich, author of Stories about the Bears and two notebook scripts of his Reminiscences. These materials have contained informative facts on traditional means of farming and hunting along the mentioned areas as well as notions quite valuable for ethnographic studies.

**Keywords:** hunting, shooting, wild fauna, bears, forest, forestry, Rev.M.Revakovich.

*Игорь Чудиевич*

#### ВСЯЧИНА О МЕДВЕДЯХ

Материалы знакомят с уникальным ресурсным источником, в котором документирована история лесохозяйственной деятельности на Бойковщине. Публикации памятника предшествует исследование о зверинце, основанном в с. Пидгородци Сколевського району К.С. Петруским, владельцем больших поместий в этом массиве Украинских Карпат. Главным носителем данных об охоте во второй пол. XIX в. являлся о. Михайло Ревакович, автор «Рассказов о медведях» и двух тетрадей «Воспоминаний». В отмеченных материалах приводятся ценные для этнографической науки известия о традиционных способах хозяйствования и охоты на указанных территориях.

**Ключевые слова:** охота, добывание, дичь, медведи, лес, лесничество, о. М. Ревакович